

Kriminologiska institutionen

En knarklangares fru

Kvalitativa intervjuer med partners till fängelsedömda

Examensarbete 15 hp

Kriminologi
Kriminologi III (30 hp)
Vårterminen 2012
Christina Larsson

Sammanfattning/Abstract

De indirekta konsekvenserna för anhöriga till fängelsedömda är ett område som forskningsmässigt är eftersatt, inte minst i Sverige. Denna explorativa studies syfte är att förstå konsekvenserna av brott och straff för en partner till en fängelsedömd, genom kvalitativa livsvärldsintervjuer med tre kvinnor som levde som sambo eller gifta med en man när han dömdes till fängelse. Studien har en socialkonstruktivistisk ansats, och använder sig av teorin om rollövergångar, genusteori samt teorier om anhörigas skuld och skam i sin analys. Studien visar att kvinnornas vardag förändras ögonblickligen vid gripandet av mannen och tvingar dem att anta nya roller, med ensamt ansvar för hem och barn. Kvinnorna beskriver också svåra ekonomiska bekymmer till följd av mannens fängelsestraff. Deras partners brott och straff får också känslomässiga konsekvenser; kvinnorna vittnar om känslor av skuld och skam, inte minst från sin omgivning, vilket påverkar deras sociala liv, får dem att ljuga, och ger dem negativ stress. En annan viktig slutsats av studien är att de intervjuade kvinnorna upplever att rättsväsendet ofta saknar ett anhörigperspektiv, vilket pekar på vikten av fortsatta studier av anhörigas levda erfarenheter. Studien visar att de anhöriga delar många erfarenheter, men att deras upplevelser också skiljer sig åt, beroende på deras vitt skilda positioner som partners, och egna erfarenhet av kriminalitet, både som förövare och offer. Avslutningsvis diskuterar studien denna rollblandning inom anhörigskapet och pekar på vikten av fortsatt forskning, där även dessa ”icke-ideala” anhöriga finns med.

Nyckelord: partner till fängelsedömd, anhörig fängelse, indirekta konsekvenser, rollövergångar

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Frågeställningar.....	2
1.3 Avgränsningar.....	2
2. Tidigare forskning.....	3
2.1 Indirekta konsekvenser.....	3
2.1.1 Att bli ”kvasi-intagen”.....	4
2.1.2 Ekonomiska konsekvenser.....	4
2.1.3 Hälso- och känslomässiga konsekvenser.....	4
2.1.4 Rollövergångar som konsekvens av straffet.....	5
3. Teoretiskt ramverk.....	5
3.1 Teorin om rollövergångar.....	6
3.2 Skam, skuld och sekundär stigma.....	6
3.3 Ett genusteoretiskt perspektiv	7
4. Metod	8
4.1 Diskussion kring halvstrukturerad livsvärldsintervju som metod.....	8
4.2 Tillvägagångssätt.....	9
4.2.1 Diskussion kring urval och sökmetod.....	9
4.2.2 Transkribering och bearbetning av materialet.....	11
4.3 Etiska aspekter.....	12
4.3.1 Forskarrollen.....	13
5. Resultat och tolkningar.....	13
5.1 Kvinnorna i studien.....	13
5.1.1 Karin.....	13
5.1.2 Charlotta.....	14
5.1.3 Sanna	15
5.2 Konsekvenser i vardagen av straffet.....	16
5.2.1 När ens partner grips	16
5.2.2 Ekonomiska konsekvenser.....	18
5.3 Rollförändringar som konsekvenser av straffet.....	19
5.3.1 Negativ stress till följd av rollövergångar.....	19
5.3.2 Rollen som en god kvinna.....	21
5.3.3 Rollen som en god mor.....	23
5.3.4 Rollen som partner till en kriminell.....	24
5.4 Skam, skuld och stigma som konsekvenser av straffet.....	24
5.4.1 Egna känslor av skuld och skam.....	25
5.4.2 Omgivningens reaktioner.....	25
5.4.3 Lögner och dubbelliv.....	27
6. Avslutande diskussion.....	28
Referenser.....	32
Bilaga 1. Informationsbrev.....	35
Bilaga 2. Intervjuguide.....	36
Bilaga 3. Litteratursökning.....	38

1. Inledning

Aftonbladets löpsedel den 10 april 2012 täcks av en stor bild på Åsa Wahlbeck, känd från bland annat TV-serien Robinson och som ”Doktor Åsa” i ett eget tv-program. Hon har JO-anmält polisen då hon inte får tillbaka sina tillhörigheter som beslagtogs i samband med att hennes sambo greps för mordbrand (Aftonbladet, 2012¹). Det som gör Åsa ovanlig, är att hon uppmärksammas i sin status som anhörig² till en misstänkt person, och att hon vittnar om den utsatthet hon därav känner, i egenskap av sin identitet som ”kändis”. Det är i tidningar och tv som de anhöriga ibland skymtar förbi, inom vetenskapen; sociologin, kriminologin, psykologin är de anhöriga osynliga, i egenskap av sig själva. Därav namnet ”hidden victims of crime” (Bakker mfl 1978; Murray 2005). Inom kriminologin är däremot anhörigas betydelse för en persons kriminalitet och återanpassning ett väletablerat forskningsområde (Hirshi 1969; Sampson & Laub 1993; 2006). Med tanke på detta är det enligt min mening svårt att förstå att konsekvenserna för den anhörige är ett så utforskat fält.

Sverige är sedan 2010 en del av ett FN-projekt om barn med föräldrar i fängelse³, vilket är ett tecken på att ämnet är under framväxt. I januari 2012 startade ett forskningsprojekt på Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet⁴ som denna uppsats kan ses som en pilotstudie inom. Den svenska forskningen är sedan tidigare mycket begränsad; den enda forskning jag funnit på vetenskaplig nivå om anhöriga till fängelsedömda är en doktorsavhandling som fokuserar på mammor i fängelse och deras barn (Björkhagen Turesson 2009), och ett fåtal studentuppsatser. Detta trots att en grov uppskattning gör gällande att tiotusentals människor i Sverige är anhöriga till någon som frihetsberövats. Siffran är beräknad på att den 1 mars i år befann sig 1877 personer i häkte enligt Kriminalvårdens hemsida, och ytterligare 4941 personer avtjänade ett fängelsestraff⁵. Enligt Kriminalvården har ungefär 8 000 barn och ungdomar en förälder i fängelse varje år.⁶ Dessutom finns partners, föräldrar, syskon, mor- och farföräldrar eller barnbarn, som berörs när en anhörig begår ett brott (Rodd 2012⁷; Condry 2007).

Den forskning som finns, framförallt i Nordamerika och Storbritannien, pekar på att ett fängelsestraff får stora konsekvenser för den anhörige, både ekonomiskt, socialt, psykologiskt och

¹ <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article14655313.ab> (Hämtad 120412)

² I denna uppsats innebär anhörig en person som har en relation till en person som begår eller begått ett brott och där brottet påverkar det dagliga livet. Med anhörigskap syftar jag på denna relation.

³ Läs mer på <http://www.coping-project.eu/> (Hämtad 120413)

⁴ Läs mer om forskningsprojektet ”Anhörigskap, brottslighet och fängelsevistelser” som leds av min handledare, Lotta Pettersson på <http://www.criminology.su.se/forskning/forskningsprojekt/anhorigskap-brottslighet-och-anstaltsvistelser> (Hämtad 120520)

⁵ <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/statistik/kriminalvard.html> (Hämtad 120412)

⁶ <http://www.kriminalvarden.se/sv/Startsida-skolportal1/Nina/Barn-till-foraldrar-i-fangelse/> (Hämtad 120412)

⁷ http://www.uclan.ac.uk/schools/education_social_sciences/criminology/controversial_issues.php (Hämtad 120520)

hälsomässigt (Morris, 1965; Bakker mfl 1978; Moerings 1992; Hagan & Dinovitzer 1999; Comfort 2007; Murray 2005; Condry 2007).

1.1 Syfte

Mitt syfte är att undersöka konsekvenserna för partners till personer som dömts till fängelsestraff. Med konsekvenser menar jag både hur livet rent praktiskt förändras vad gäller ekonomi, vardagsliv, och rollen som partner och förälder när ett brott uppdagas, och hur de hanterar dessa förändringarna. Men också känslomässiga konsekvenser, hur de upplever och hanterar skuld och skam, och förhåller sig till en identitet som partner. Då jag efterfrågar deras levda och beskrivna erfarenheter, är studien baserad på kvalitativa livsvärldsintervjuer.

1.2 Frågeställningar

Mina frågeställningar är:

Vilka konsekvenser upplever intervjudeltagaren när ett brott uppdagas och dennes partner döms till ett fängelsestraff och hur hanterar den det?

Hur hanterar intervjudeltagaren eventuell skuld och skam, och förhåller sig till en identitet som partner till en fängelsedömd?

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att i denna examensuppsats begränsa mig till partners, det vill säga personer som levde som sambo eller gifta med någon som döms till fängelse. Då dessa anhöriga framförallt inom forskningen uppmärksammas i egenskap av att vara föräldrar till barn med en förälder i fängelset, både i den mer omfattande forskningen utanför Sverige (Comfort 2005, s. 28) och i den mer begränsad forskning som finns i Sverige (Björkhagen Turesson 2009; Bergström & Cederström 2009) har jag valt att fokusera på konsekvenserna för denna grupp i egenskap av sig själva, även om föräldrarollen finns med som en del. Då cirka 94 procent av de fängelsedömda i Sverige i dag enligt Kriminalvården⁸ är män har också materialet begränsat sig till att bli en studie av kvinnliga partners, även om jag inte aktivt har gjort detta val. Tvärtom hade jag sett det som en stor tillgång att kunna jämföra kvinnornas berättelse med manliga partners upplevelser.

Det forskningsområde i Sverige som kommit längst vad gäller anhöriga, är kvinnor och barns direkta utsatthet för brott, framförallt vad gäller mäns våld mot kvinnor (se tex Lundgren mfl 2001). Jag har valt att begränsa mig till att intervjua kvinnor, där männen är frihetsberövade av andra anledningar än att de utsatt kvinnor eller barn för brott, då det inte är denna problematik som denna

⁸ <http://www.kriminalvarden.se/Statistik/Kvinnor-i-fangelse> (Hämtad 120405)

studie syftar till att belysa. Däremot berättar en av mina intervjudeltagare om direkt utsatthet för våld i sin relation. Både mina egna intervjuer, och tidigare forskning visar att anhörigskapet kan innehålla såväl utsatthet för brott som egen brottslighet (se tex Lander 2003b; Heber 2008).

2. Tidigare forskning

Mycket av den forskningen som gjorts på området är liksom denna studie kvalitativa studier. Många forskare efterlyser longitudinell forskning som visar på effekter på barn och partner över en livstid (Comfort 2007, s. 274; Murray 2005, s. 446; Hagan & Dinovitzer 1999). Murray (2005, s. 446) pekar också på att det saknas forskning efter att den dömda är frigiven, utifrån den anhöriges sida. Jag kommer här att ge en översikt av den forskning som gäller anhöriga i allmänhet, men riktar specifikt in mig på konsekvenser för partners⁹. Läsaren bör vara medveten om att all forskning som funnits och redovisas om partners till fängelsedömda, baseras på kvinnor som lever i en heterosexuell relation med en fängelsedömd man, och kommer från företrädesvis amerikanska och engelska studier, då forskning på vetenskaplig nivå saknas i Sverige.

2.1 Indirekta konsekvenser

I denna forskningsgenomgång ligger fokus på de indirekta, eller från domstolens sida oönskade konsekvenser av fängelsestraffet, så kallade "collateral consequences" för de anhöriga (se tex Hagan & Dinovitzer 1999, Carlsson & Pettersson 2012). Denna forskning har visat att ett fängelsestraff märkbart minskar anställningsmöjligheter och inkomst för en tidigare intagen, vilket får stöd i en kommande svensk artikel inom "The Stockholm Life-Course Project". Artikeln visar också att tidigare fängelsedömda anser att sociala relationer drabbas och att de stigmatiseras (Carlsson & Pettersson 2012). På senare tid har forskningen i framförallt Nordamerika och England uppmärksammat att liknande indirekta konsekvenser även drabbar de anhöriga. Den mest omfattande studie som gjorts av effekter för partners till fängelsedömda gjordes redan 1965 då Morris (1965) intervjuade 825 frihetsberövade män och 469 av deras fruar (Murray 2005). Studien visade att de vanligaste problemen som fruarna upplevde var försämring i sitt arbete (81 procent) ekonomisk försämring (63 procent), försämringar i social aktivitet (63 procent), i relationen med svärföräldrar (60 procent) och i relationen till vänner och grannar (57 procent). Hagan & Dinovitzer (1999, s. 121-122) varnar för att dessa indirekta konsekvenser drabbar allt fler och att det är de fängelsedömdas barn som får lida mest. Avhandlingen "Mor i fängelse – mödrar och barn berättar" (Björkhagen Turesson 2009) visar att alla barnen i studien utsatts för negativ stress på grund av sin

⁹Mer information om litteratursökning och använda sökord redovisas i bilaga 3.

mammans straff. Frånvaron av stöd är den enskild viktigaste orsaken att flera av barnen inte har återhämtat sig från den negativa stress de utsattes för när deras mödrar arresterades och sattes i fängelse. Två studentuppsatser visar på behovet av stöd för dessa barn; Juringe & Svensson (2007) har genom intervjuer med personal konstaterat att barn till frihetsberövade fäder uppmärksammas relativt sällan hos socialtjänsten och Johansson & Ottosson (2010) har intervjuat fyra barn till fängelsedömda och drar slutsatsen att ett större utbud av stöd behövs till denna målgrupp.

2.1.1 Att bli "kvasi-intagen"

Comfort (2003; 2007) konstaterar att personer som inte riskerar något eget åtal eller straff utsätts för liknande villkor som människor som är åtalade eller dömda för ett brott, i kontakten med rättsväsende och fängelser. Ett exempel är att bli vittne till ett gripande, vilket kan leda till negativ stress inte minst för barn. Ett annat exempel är när den dömda är villkorligt frigiven, och ett gemensamt hem och egendom kan sökas igenom på jakt efter droger eller vapen när som helst på dygnet. Den direkta kontakten med fängelser får kvinnor att uppnå statusen av en "kvasi-intagen", en person som är juridiskt fri, men påtagligt begränsad, vilket får kvinnor att känna sig stigmatiserade och förödmjukade, då de till exempel kan tvingas genomgå en full kroppsvisitation (Comfort 2003, s. 103; Comfort 2007, s. 276-278). Inte sällan blir brev granskade och telefonsamtal och möten övervakade, något som blir en del av den anhöriges vardag, vilket enligt Comfort (2007) leder till en slags "secondary prisonization", av familj och vänner till den intagne, en form av socialisering av normer som liknar de som observerats av fångar¹⁰. En vanlig känsla som de intervjuade kvinnorna vid fängelset i San Quentin beskrev var att de som familjemedlemmar blev behandlade som om de också var intagna (Comfort 2003, s.102).

2.1.2 Ekonomiska konsekvenser

Ett flertal studier av fängelsedömdas partners i Storbritannien, USA, Irland och Australien visar att ekonomiska förluster är en av de viktigaste svårigheterna (Murray 2005, s. 445). De yttrar sig både under fängelsetiden då en lön försvinner från familjen, samt extra kostnader för resor för att exempelvis besöka den fängslade. Men också efteråt då stigmatiseringen av att vara fängelsedömd påverkar möjligheten att få jobb efter avtjänat straff, vilket kan få stora konsekvenser för de anhöriga som är beroende av den fängelsedömdas lön (Comfort 2007, s. 283).

2.1.3 Hälso- och känslomässiga konsekvenser

Flera kvalitativa studier av fruar till dömda har dokumenterat depression och ångest, vilket visat sig

¹⁰ "Prisonization" har studerats av Clemmer (1958) och teoretiserats av Sykes (1958).

vara mer vanligt bland dem som känner skam kring mannens fängelsestraff eller som upplever att deras relation är ifrågasatt (Comfort 2007, s. 281). Rachel Condry (2007) har i kvalitativa intervjuer med 32 anhöriga till grova brottslingar¹¹ i Storbritannien, varav tio var med partners till den dömda, fokuserat på konsekvenserna för de anhöriga. De anhöriga i Condrys (2007 s. 24-27) studie beskriver dagen där de fick kännedom om det allvarliga brottet som en livsavgörande och chockartad vändpunkt. Processen som följer beskriver de intervjuade som en sorgprocess, med den skillnaden att deras sorg inte upplevs som legitim, då de inte ses som fria från skuld. De förluster som de sörjer är många; livet som de kände det, relationen med förövaren, eller deras fria kontakt, sina hopp och drömmar för sig själva och för förövaren, men också praktiska förluster, som förlust av jobb, ekonomi, eller ett hem. Fängelsedömdas partners kan också lida av att sakna information om fängelsedom, om besöksrutiner och kontaktprocedurer (Murray 2005 s. 445). Condry (2007, s. 53) beskriver rättegång och dom som den händelse som de anhöriga upplever som mest skrämmande och upprörande, efter själva upptäckandet av brottet. Bergström & Cederström (2009) har i en studentuppsats intervjuat kvinnor som har barn med frihetsberövade män. De konstaterar att frihetsberövandet inneburit en stor psykisk påfrestning för kvinnorna, men även ekonomiska bekymmer och skamkänslor. Alla kvinnorna i Moerings (1992) studie beskriver negativ stress. Dessa problem motas med hjälp av sömnmedel och lugnande medel, alkohol och droger. Anspänningen yttrar sig genom sömnlöshet, gråtattacker, och oro.

2.1.4 Rollövergångar som konsekvens av straffet

Condry (2007, s 24-27) visar att framförallt kvinnliga anhöriga påtvingas nya roller, som kretsar kring förövaren och hans behov. Denna påtvingade ”role transition”, rollförändring har även Moerings (1992) beskrivit, se kapitlet Teoretiskt ramverk. Partners med barn står inför faktumet att bli ensamstående med barn, vid en tid då de är extra utsatta på många andra sätt. Samtidigt som de ska hantera sina egna problem, förväntas de stödja den dömda, och se efter barn som även de riskerar att må dåligt. En partners inkapacitering kan också orsaka flytt från hemmet, skilsmässa och relationsproblem (Murray 2005, s. 445). En viktig aspekt är att för vissa anhöriga leder en familjemedlems fängelsevistelse till en positiv förändring (ibid, s. 445). Comfort (2007, s. 286) pekar på att fängelsevistelsen kan leda till en känsla av lättnad för den anhörige, både för att de slipper ett dagligt kaos orsakat av den dömdes svårigheter, och för att de hoppas att den intagne kan få hjälp och omvårdnad, som drogbehandling och terapi.

¹¹ Condrys definition av anhöriga till grova brottslingar är att de intervjuade är nära släktingar till någon som dömts eller anklagades för ett vålds- eller sexualbrott som leder till ett fängelsestraff på minst fyra år (Condry 2007, s.10).

Forskning visar att det kan ske glidningar mellan utsatthet för brott och att begå brott, så kallad rollblandning (Heber 2008). Landers (2003b, s. 193, 197) avhandling om narkotikabrukande kvinnor visar att anhöringskap kan innehålla både utsatthet för brottslighet samt egen brottslighet.

3. Teoretiskt ramverk

I denna studie kommer jag att använda teorin om role transition, rollövergångar, bland annat beskrivet av Allen & van de Vliert (1984), där min utgångspunkt finns i Moerings (1992) kvalitativa studie av kvinnliga partners till kriminella. I kvinnornas berättelser är det också, menar jag, tydligt att normativa förväntningar vad gäller att vara fru och mor, spelar stor roll för hur de tar sig an sin roll, och jag kommer därför även att använda mig av genusteori i min analys. För att förstå dessa förväntningar, krävs också en djupare förståelse av skuld och skam, vilket jag finner hos Goffman (1984) och Condry (2007).

3.1 Teorin om rollövergångar

Allen & Van de Vliert (1984) konstaterar att alla människor antar sociala roller i livet som hänger ihop med ålder, yrke, och familj. Under åren kommer dessa roller bytas ut. Teorin kring rollövergångar syftar till den förändringsprocess från en uppsättning förväntade positionella uppträdande i ett socialt system till ett annat. Den holländska sociologen Martin Moerings (1992) har studerat processen från gripande till frigivning för fjorton kvinnor som varit gifta med en man som dömts till fängelse för ett grovt brott, utifrån dessa rollövergångar. En viktig aspekt är att även denna studie utgår från enbart heterosexuella par, där mannen är den som dömts till fängelse. Enligt teorin har alla flera olika roller i sina liv, och omgivningens, eller rollavsändarnas, förväntningar uttrycks i rollerna. Ett centralt tema är position, en specifik placering i ett socialt system, som bär med sig förväntningar på hur en person bör vara eller göra. Denna teori har skapat en modell över hur en övergång sker från en roll från en annan, vilken form av negativ stress, som uppkommer, och vilka faktorer som påverkar processen (Moerings 1992, 240-243). Teorin bakom rollövergångar hävdar att i stort sett alla rollövergångar, även positiva, skapar negativ stress. Moerings (1992, s. 257) konstaterar att fruar till intagna genomgår flera rollförändringar under denna process, där deras nya roller snarare är existerande men med nytt innehåll. Från ögonblicket då mannen grips förändras rollen som fru. Kvinnans roll som partner förlorar en stor del av sin vikt, medan motsatsen sker för hennes roll som moder. Resultaten tyder också på att dessa rollförändringar kan ge problem när mannen sedan frigivs, och kvinnan inte är beredd att återgå till de gamla rollerna, och ge upp hela den självständighet som skapats under mannens frånvaro (ibid, s. 239-240).

Kvinnorna beskriver också den upplevda anspänningen komma av den rollkonflikt som finns mellan omgivningens syn på partnern som en kriminell¹² person som kvinnan borde göra slut med, och hennes känslor för honom. En annan rollkonflikt handlar om hennes egen självbild, då hon inte vill se sig själv som partner till en kriminell (ibid, s. 249-253).

3.2 Skam, skuld och sekundär stigma

Moerings konstaterar också att teorin om role transition måste kompletteras med de specifika känslor av skuld och skam som de anhöriga upplevde, vilket jag gjort genom att utgå från tidigare forskning kring anhöriga till fängelsedömda, framförallt av Condry (2007). Ett vanligt tema i litteraturen kring anhörigas familjer är begreppet stigma. Goffman (1963, s. 9) definierar begreppet som situationen för en individ som är diskvalificerad från att bli fullt socialt accepterad. I sin klassiska studie beskriver Goffman hur en individ som är kopplad till en stigmatiserad individ av samhället kan behandlas "som en och samma" som den stigmatiserade. Goffman (1963, s. 43-44) menar att detta stigma, kallat "courtesy stigma", tenderar att överföras till den nära anhörige genom att det uttrycks skäl till att relationen ska undvikas eller avslutas. Condry (2007, s. 61-62) menar att skammen också har andra dimensioner. Hon anser att det handlar om en förlängningen av förövarens stigma genom anhörigskapet, men också ett stigma som hör ihop med den nya identitet den anhörige får, till exempel genom att vara "fru till en sexbrottsling". Den anhöriges egen skuld bygger på uppfattningen att familjemedlemmar är ansvariga för varandras handlingar på tre sätt; vad de inte gjort: att de borde ha vetat om, eller misslyckats att stoppa brottet, skuld för vad de faktiskt gjort: som att inte skyddat offret, och skuld för att de fortsätter att ha kontakt med den dömda anhörige. Upplevelsen av stigmatisering och skam kan bli ännu mer kraftfull för den som är utanför fängelsets murar, som måste fortsätta sitt vardagsliv, ofta i samhällen där deras status är känd. Konsekvenserna var förlust av vänner och att de anhöriga utsattes för skvaller och trakasserier (Condry 2007, s. 65-78, 80).

3.3 Ett genusteoretiskt perspektiv

För att förstå kvinnornas olika rolltagande har jag använt mig av det genusteoretiska resonemang som Ingrid Lander i sin avhandling om narkotikabrukande kvinnor för, som utgår från den normativa feminiteten, och de förväntningar som finns på kvinnor (Lander 2003b). Hon visar i sin studie hur iscensättandet av genus påverkar kvinnorna, att de hela tiden förhåller sig till att vara respektabla kvinnor genom att förhålla sig till normen. De vårdar kroppen, manliga relationer och i

¹² Jag använder här "kriminell" och inte som annars i studien, fängelsedömd, då denna mer värderande beteckning används i ursprungsstudien av Moerings vad gäller omgivningens syn på själva identiteten.

vissa fall hem för att framställa sig som respektabla kvinnor. De vet var gränserna går och vilken genuskonfiguration, eller föreställning de ska framföra i varje social situation. Även moderskapet, är en del av iscensättning av femininiteter där den uppoffrande och omvårdande modern står för det goda moderskapet där kvinnan är samhällets moralbärare, genom sin naturliga modersinstinkt (Lander, 2003a, s. 3, 38).

Jag vill här klargöra att när jag skriver om kön, och de förväntningar som kvinnorna har att upprätthålla bilden av en god mor, fru, eller kvinna, inte utgår ifrån att det är en statisk roll, utan att själva könsrollsbegreppet är normativt laddat. Det är också en kritik som framförts bland annat från feministiskt håll mot den tidiga strukturella funktionalistiska rollteori, att man utgår från en statisk och biologisk syn på könsroller (se tex Connell 1979). Min analys bygger däremot på den mer interaktionistiska rollteorin med starka kopplingar till socialkonstruktivismen. Jag anser att det finns olika normativa femininiteter, och inte enbart ett förväntat sätt att uppträda som kvinna på. Dessa kvinnor förhåller sig till en normativ femininitet som utgår ifrån en heterosexuell roll som partners till fängelsedömda män. Att överträda dessa normer, är från mitt perspektiv tätt sammankopplade med de känslor av skam och skuld som partners till fängelsedömda vittnar om, och jag har därför ett genusteoretiskt perspektiv i min studie.

4. Metod

Under den sista veckan i april och de första veckorna i maj 2012 genomförde jag kvalitativa intervjuer med tre partners till fängelsedömda. Personerna är anonymiserade, och har fått fiktiva namn. I min studie har jag utgått ifrån vad som kallas ett förståelseperspektiv. Mitt syfte har varit att förstå hur de anhöriga som jag intervjuat, resonerar och handlar (Karlsson & Pettersson 2006, s. 60). Jag har en socialkonstruktivistisk ansats, där jag är intresserad av hur de anhöriga i interaktion med andra konstruerar meningar, positioner och regler för sitt anhörigskap (Sohlberg & Sohlberg 2009, s. 255) och är medveten om att denna kunskap också konstrueras i samtalet med mig.

4.1 Diskussion kring halvstrukturerad livsvärldsintervju som metod

Då min önskan är att förstå ”den levda vardagsvärlden ur den intervjuades eget perspektiv” (Kvale & Brinkmann 2009, s. 39), har mina intervjuer lagts upp som halvstrukturerade livsvärldsintervjuer. Med livsvärld menar jag världen som den påträffas i vardagslivet och upplevs omedelbart oberoende av, och före förklaringar (ibid, s. 43-44). Kvale & Brinkmann (2009, s. 34, 65) använder metaforen resenär för att beskriva kunskap som något som konstrueras. Intervjuandet och analysen blir med resenärperspektivet tätt sammantvinnade faser av kunskapsproduktion med tonvikt på

berättelsen, och inte en traditionell föreställning att kunskap ligger och väntar på att bli upptäckt.

Inför intervjuerna skapade jag en halvstrukturerad intervjuguide (bilaga 2) utifrån mina forskningsfrågor, inspirerad av Kvale & Brinkmann (2009, s. 148) och testat under kursen i metod tidigare under terminen. Min tanke var att modifiera upplägget allt eftersom mina intervjuer gjordes, om jag märkte att jag missade viktiga perspektiv. Syftet med intervjuguiden var att ha den som utgångspunkt, men där mötet med min intervjudeltagare och hennes egen upplevelse fick styra samtalet. Det blev också tydligt, under mina träffar med kvinnorna att kvinnornas position som anhöriga skiljde sig åt, och att därför detta påverkade intervjun. Mina frågor konstruerades också utifrån en önskan att få ”tjocka berättelser” där de intervjuades egna upplevelser kom fram. Detta är också något jag strävat efter i redovisningen av mina resultat. Mina forskningsfrågor och teman var kopplade till mitt ursprungliga syfte, inspirerade av Condry (2007, s. 9), och modifierat utefter utökad förståelse från inläsning av tidigare forskning, min teoretiska utgångspunkt, samt de nyckelpersonintervjuer jag gjorde inför mina intervjuer (se Diskussion kring urval och sökmetod).

Under intervjun med den kvinna jag kallar Karin sparades inte min ljudfil, och jag tvingades till att göra en ny intervju per telefon, vilket kan ge konsekvenser för studiens reliabilitet, det vill säga om min metod är tillförlitlig och att jag har varit noggrann, och eliminerat felkällor. Möjliga negativa konsekvenser är att Karins svar påverkas, och omedvetet kan utelämnas saker ur sitt svar. Intervjusituationen blev också mindre intim. De möjliga positiva konsekvenserna av mitt misstag är att vi samtalade i fyra timmar i stället för två, vilket kan ha gett mig en djupare förståelse som jag annars skulle ha missat. Av andra orsaker som jag väljer att utelämnas av hänsyn till individskyddet har jag även träffat mina andra två intervjudeltagare vid två tillfällen, vilket även detta lett till en fördjupad förståelse. Studien bygger sammanlagt på cirka tio timmars sammanlagd intervjutid med kvinnorna, varav sex timmars transkriberad intervjuutskrift.

4.2 Tillvägagångssätt

Mitt arbete med denna studie startade i en genomgång av den tidigare forskning som gjorts om anhöriga till fängelsedömda, vilket också ledde till en förståelse för att sökandet efter intervjudeltagare skulle bli problematiskt, vilket jag fördjupar i kommande avsnitt. Jag kommer också beskriva transkribering och bearbetning av mina intervjuer, för att ge en så genomskinlig bild som möjligt av min studie, i syfte att stärka dess reliabilitet.

4.2.1 Diskussion kring urval och sökmetod

Då detta fält är i stort sett utforskat i Sverige, har jag genomgående haft ett explorativt

tillvägagångssätt, även vad gäller sökandet efter intervjudeltagare. Erfarenheter från liknande forskning i England och Nordamerika visar på svårigheten att få anhöriga till fängelsedömda att ställa upp. I en amerikansk pilotstudie misslyckades forskarna helt med sin intention, att jämföra intervjuer med dömda med intervjuer av deras partners. Forskarna sökte kontakt med kvinnor som hade barn med en fängslad pappa genom brev och sedan telefon. De drog slutsatsen att deras motvilja att delta berodde på att de jobbade, var upptagna med att ta hand om barn, ointresserade av att prata om den frånvarande partnern, eller inte intresserad av att bli intervjuade (Arditti mfl 2005, s. 195). Björkhagen Turesson (2009 s. 76-78) vittnar i sin avhandling om problemet med att få gensvar av intagna kvinnor, utan personlig kontakt, eller en ”gatekeeper¹³” som hjälper forskaren att nå möjliga intervjudeltagare, och inte förhindrar denna kontakt. Att den personliga kontakten är viktig visar även Comfort (2003) som intervjuat 50 partners till manliga fängelsedömda vid California San Quentin state prison. Mötena med kvinnorna gjordes i ”the tube”, den korridor, eller väntrum där hon spenderade 300 timmar. Den tiden fanns så klart inte till detta examensarbete.

Condry (2007, s. 8) skriver att kontexten var mycket viktig för att få intervjupersoner att vilja prata med henne och delta i studien. Av särskild vikt var en personlig introduktion från en medlem av Aftermath, en självhjälpsorganisation som riktade sig till anhöriga till grova brottslingar. Condry startade sitt arbete med att under ett års tid förbereda sin studie och rekrytera intervjudeltagare genom Aftermath, prata informellt med medlemmar, besöka möten, och spendera tid på deras kontor. Förutom tidsbrist var mitt problem att denna typ av organisation saknas helt i Sverige. Jag har därför genomfört besök på tre organisationer som arbetar med angränsande frågor och genomfört nyckelpersonintervjuer där. Dessa organisationer är Bryggan, som ger stöd åt barn som har en förälder som frihetsberövats, samt Kris (Kriminellas revansch i samhället) och X-cons, två förening där före detta kriminella och missbrukare hjälper varandra tillbaka in i samhället. Mitt syfte med dessa besök och intervjuer var att få en större inblick i om och hur dessa organisationer arbetar mot anhöriga, och få deras bild av den verklighet som de anhöriga möter, för att kunna förbereda mina intervjuer, och intervjuguide så bra som möjligt. Min förhoppning var också att dessa personer kunde bli ”gate openers”, och hjälpa mig att få kontakt med intervjudeltagare, vilket ett personligt möte, enligt tidigare forskning, ökar chansen för. Dessa intervjuer spelades inte in, och är inte en del av denna studie, på annat sätt än att de har påverkat vilken förståelse jag hade med mig in i de intervjuer jag sedan genomförde. Jag konstruerade ett informationsbrev om min studie (se bilaga 1) som sattes upp på anslagstavlorna hos de tre organisationer jag besökte. Jag har också

¹³ Teorin kring gatekeeping kommer ursprungligen från Kurt Lewin, och har vidareutvecklats av D.M. White (1964).

per telefon och mejl kontaktat representanter för Bryggan Riks, flera andra lokala Bryggan-föreningar, Diris (De intagnas röst i samhället), samt den nystartade föreningen Fateg (Föreningen anhöriga till en gärningsman), och bett dem att sätta upp informationsbrevet i sina lokaler, ställa frågan till sina kontakter, och lägga ut informationen på hemsidor och facebooksidor. Jag insåg att det sätt jag hade möjlighet att nå kvinnorna direkt, var genom sociala medier. För att ytterligare marknadsföra min studie skapade jag, tillsammans med min handledare Lotta Pettersson en facebookside¹⁴, där vi la upp information. Denna sida hänvisade jag också till i mitt missivbrev, för att anhöriga i lugn och ro skulle kunna söka information. En kvinna som själv öppet talar om sitt anhöringskap, la även ut mitt informationsbrev på sin välbesökta blogg. I alla mejl presenterade jag mig och min studie, och berättade att jag sökte intervjudeltagare till min examensuppsats, samt bifogade mitt missivbrev.

Jag har valt att inte redovisa hur jag fick kontakt med intervjudeltagarna, för att på så sätt stärka skyddet av deras konfidentialitet. Min erfarenhet är dock att det är direktkontakt som är den vägen som är lättast att få kontakt genom. Svårigheterna att hitta intervjupersoner har lett till att jag har intervjuat de partners som varit villiga att ställa upp på en intervju. Då jag inte är ute efter att generalisera deras upplevelser, ser jag inte detta som ett problem. Dock bör läsaren vara medveten om att dessa kvinnors berättelser är exempel på erfarenheter och kan inte ses som representativa för alla kvinnor som lever i en relation med en fängelsedömd, vilket heller aldrig varit min intention. Tvärtom har jag strävat efter att få så olika erfarenheter som möjligt, och det är också därför jag har ansträngt mig att söka kontakt genom många olika vägar.

4.2.2 Transkribering och bearbetning av materialet

För att komma ihåg gester, tonlägen och ansiktsuttryck, som kunde vara meningsbärande transkriberade jag mina intervjuer i så nära anslutning till själva intervjun som möjligt. Jag modererade talspråk till mer skriftspråk, då jag ansåg det nödvändigt för läsförståelsen, då ordagranna utskrifter kan framstå som osammanhängande (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 204). I min bearbetning av materialet har jag valt att utföra en kvalitativ innehållsanalys, det vill säga en subjektiv tolkning av textens innehåll genom systematisk klassificering genom kodning och identifierande av tema och mönster (Hsieh & Shannon 2005, s. 1282). Den metod jag inspirerats av är den riktade innehållsanalysen som används för att bekräfta eller bygga på redan existerande teori eller forskning och kan användas när existerande teori eller forskningsresultat är inkomplett eller skulle tjäna på ytterligare beskrivning (ibid 2005, s. 1281). Då vetenskaplig forskning om partners

¹⁴ <http://www.facebook.com/AnhorigaTillFangelsedomda>

till fängelsedömda saknas i Sverige i dag, ansåg jag att analysen tjänade på att ha sin utgångspunkt i den forskning och teoribildning som finns i utlandet.

Jag analyserade mitt material genom att först urskilja de teman som framträdde som centrala i de intervjuades livsvärld, och skapade kategorier för dessa. Därefter kodade jag in dessa kategorier efter variabler som jag skapade utifrån den holländska sociologen Moerings (1992) resultat och Allen och van de Vlierts (1984) teori om "role transition", samt teman av anhörigas skuld och skam ur tidigare forskning (Condry 1997; Goffman 1984). Därefter gav jag det som inte passade in i de ursprungliga koderna en ny kod. Fördelen med detta sätt, är att risken minskar för att missa någon förekomst av fenomenet (Hsieh & Shannon 2005, s. 1282). Nackdelen med min metod är att då jag arbetar utifrån redan existerande forskning riskerar jag att missa kontexten, och övertolka resultaten till att passa in i den existerande teorin (ibid, s. 1283). Jag är också medveten om faran att jag genom min analys expertifierar meningen där jag tar rollen som den store uttolkaren, som beslagtar meningarna av intervjupersonernas levda värld och passar in dem i mitt dem i mitt schema (Kvale & Brinkmann 2009, s. 235). Jag fördjupade också analysen genom att anlägga ett genusperspektiv.

4.3 Etiska aspekter

När jag gick in i detta projekt var jag medveten om att det fanns flera etiska fallgropar, och jag har försökt att diskutera dem under resans gång med min handledare. Jag är dock övertygad om att studien lever upp till forskningskravet som innebär att samhället och dess medlemmar har ett berättigat krav på att "forskning bedrivs, att den inriktas på väsentliga frågor och att den håller hög kvalitet" (Vetenskapsrådet 2002, s. 5) Att min studie kan motiveras utifrån detta kändes självklart, då anhöriga till fängelsedömda är en stor vit fläck i den akademiska världen i Sverige i dag. Forskningskravet ska i sin tur vägas mot individskyddskravet vilket överfattande innebär att samhällets medlemmar har "ett berättigat krav på skydd mot otillbörlig insyn, t. ex i sina livsförhållanden. Individer får inte heller utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning." (ibid, s. 5) En fråga jag funderade mycket över innan mina intervjuer var vilka konsekvenser det kunde bli för de intervjuade på ett personligt plan. Det var omöjligt för mig att på förhand avgöra om våra samtal skulle upplevas som något upprivande och svårt, eller tvärtom som en positiv del i att bearbeta sin situation. Individskyddskravet kan delas upp i fyra delar; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (ibid, s. 6). Tidigt i processen förstod jag att vara anhörig är förknippad med mycket skam, och för några av mina intervjudeltagare innebar detta att konfidentialitetskravet var av extremt stor vikt. Jag har därför valt att dölja identiteten hos de intervjuade redan på utskriftsstadiet och raderat alla personnamn, platser

och årtal. Inspelningarna och utskriften förvaras hos mig. Individskyddskravet har också lett till att jag har fått välja bort vissa delar av kvinnornas historia, för att skydda dem, vilket har varit en svår balansgång då min intention hela tiden varit att berätta kvinnornas historier så autentiskt som möjligt. En kvinna som hörde av sig till mig, ville göra sin intervju via mejl, då hon inte ville att hennes partner skulle få kännedom om intervjun. Jag informerade med problemen kring konfidentialiteten, och hon valde då att inte delta. I det informationsbrev, som jag formulerade betonade jag deltagarnas rätt till anonymitet och att deras svar kommer att behandlas så att inga obehöriga kan ta del av dem. Jag informerade även att deltagandet var helt frivilligt, och att de när som helst, utan särskild förklaring kunde avbryta sin medverkan. I mina direkta kontakter med intervjudeltagarna upprepade jag denna information.

Kvale och Brinkmann (2009 s. 87) skriver att ge information om en undersökning betyder att känsligt balansera mellan att ge för mycket och för lite information. Jag har informerat om syftet med studien. Men däremot har jag inte gått in på hur analysen kommer att utforma sig, mycket på grund av min explorativa ingång i studien, då jag ville låta detta ta form under processen, vilket kan innebära konsekvenser för det informerade samtycket. En annan viktig fråga inför studien var att jag i mina intervjuer skulle kunna få kännedom om brott, då mina intervjupersoner befann sig i en värld av kriminalitet, genom sitt anhöringskap. Jag ”rådfrågade den praktikbaserade gemenskapen” (ibid, s. 95) genom att inför intervjuerna diskutera olika scenarier med min handledare, och hade på så sätt strategier för hur jag skulle hantera detta om det blev nödvändigt.

4.3.1 Forskarrollen

Jag har också varit tvungen att fundera över min egen roll som forskare. När jag gick in i projektet kände jag en tillit i att jag har stor erfarenhet av att intervjua personer som befinner sig i utsatta situationer. Jag har under tolv års tid arbetat som journalist och har i mitt yrke mött både offer för brott, anhöriga till offer, och anhöriga till kriminella framför allt kvinnor och barn. Jag har därför vana av att göra intervjuer, och bemöta människor som upplevt svåra saker, om än inte i ett akademiskt sammanhang. Min erfarenhet som journalist av att möta människor som drabbats av kriser är att de har stort behov av att kommunicera med andra om sina erfarenheter och att intervjusituationen blir ett tillfälle att bearbeta vad som hänt, vilket även forskare vittnat om vad gäller intervjuer med anhöriga till dömda (Björkhagen Turesson 2009, s. 76-77). Min erfarenhet är att det är lätt att få, och även ta rollen som terapeut, både i intervjusituationen och efteråt, vilket kräver tid och lyhördhet från mig som forskares sida, men också kapacitet att sätta gränser, för mitt eget bästa. Jag upplever dock inte, i skrivande stund att detta varit ett problem.

5. Resultat och tolkningar

I detta avsnitt redovisar jag resultatet av mina intervjuer och tolkar mina resultat. Jag har valt att dela upp min redovisning i fyra delar, först en presentation av kvinnorna, därefter tre huvudteman som utgår från mina frågeställningar, och min teoretiska utgångspunkt; konsekvenserna för kvinnorna av en partners brott och straff i vardagen, de rollförändringar de går igenom samt hur de hanterar eventuella känslor av skam och skuld och en ny identitet som partner till en fängelsedömd.

5.1 Kvinnorna i studien

Konsekvenserna av att deras partner gripes för ett brott, och deras känslomässiga upplevelser är lika, men också väldigt olika för de tre kvinnorna. Då mitt syfte är att utgå från kvinnornas livsvärld börjar jag med att redogöra för kvinnornas livssituation, innan jag går in på de teman som dominerar deras berättelser. Min förhoppning är därigenom att underlätta läsarens förståelse för min tolkning, och öka genomskinligheten i studien.

5.1.1 Karin

Karin¹⁵ är i 30-årsåldern, bor i en större stad och är gift med Rob. Tillsammans har de en dotter på tre år. När Rob greps genomförs också en husrannsakan i deras gemensamma hem. Detta är den första kontakten Karin har med rättsväsendet och hon har ingen inblick i vad hon kan förvänta sig vilket sätter stor prägel på hennes upplevelse som partner. Karin upplever också att polisens bemötande förändras ögonblickligen, då hon går från att vara partner till en person hon anmält försvunnen, till att vara partner till någon som är gripen för ett brott.

Hon hade varit väldigt så omtänksam och omvårdande i sin ton. Så fort hon hade fått personnumret, så ändrades det till att bli jätteiskallt på tonen. Bara den korta meningen då hon sa till mig att hon skulle koppla mig vidare, så hörde jag direkt att det var någonting.

Karins berättelse domineras av att hon bemöts annorlunda på grund av sin mans brott vilket hon upplever som väldigt jobbigt. Rob sitter häktad med restriktioner fram till rättegången. Han döms till ett drygt års fängelse för narkotikabrott, men börjar inte avtjäna straffet förrän ett halvår senare. När jag träffar Karin i april 2012 sitter Rob på anstalt men har ansökt om fotboja för de sista månaderna av straffet, och om det går igenom kan han vara ute inom en snar framtid. Karin arbetar deltid och familjen hade före straffet en besvärlig ekonomisk situation då hennes man var arbetslös, och Karin som varit sjukskriven resten av tiden för ryggsproblem, förlorat sin ersättning.

5.1.2 Charlotta

Charlotta är i trettioårsåldern och bor i en annan av Sveriges största städer. Hennes uppväxt

¹⁵ När jag citerar kvinnorna kommer jag att använda mig av deras initialer. I står för intervjuare, dvs mig själv.

präglades av missbruk av båda hennes föräldrar, och grov misshandel av sin far, som också satt i fängelse tidvis under hennes uppväxt. Hennes egen första kontakt med droger kom tidigt, tolv år gammal tog hon amfetamin första gången. I 14-årsåldern blir hon tillsammans med sin första pojkvän, och det våld som sedan präglat majoriteten av hennes förhållanden startar. Hennes förste pojkvän introducerar också henne till kriminalitet och hon begår sitt första inbrott. För Charlotta är rollen som anhörig till en kriminell inte endimensionell. Hon är också ett brottsoffer, då hon utsatts för våld både under uppväxt och i sina relationer; våld som hon aldrig har anmält. Hon är själv också dömd för brott vid ett tillfälle, då hon fick fotboja i två månader för ett inbrott, och hon beskriver själv ett svårt drogmissbruk som präglat hennes anhörigskap, och som satt spår hos henne även fysiskt:

Jag var ju missbrukare va. (...) Och jag missbrukade allt. Jag var trasig varje dag. Det fanns inget smink i världen som kunde ta bort de här såren man får i ansiktet, både utav tjack och (...) eller känslan av att inte kunna borsta tänder på morgonen för att du har så mycket blåsor i munnen, för att man har dragit för mycket. Jag har ärren i dag utav mitt missbruk. Jag tappar tänder, jag har tandlossning, x bast. Det är inte så kul.

Med ett undantag har alla hennes relationer varit med män som missbrukat och/eller haft kriminella erfarenheter. Den relationen som intervjun framförallt handlar om är hennes förra relation, med Ronny som precis hade muckat från ett långt fängelsestraff för dråpförsök när de träffades. Så här beskriver hon hur hon i början av sitt förhållande till Ronny blir allt mer indragen i hans kriminalitet:

Han började komma över, mer och mer, och började liksom någonstans ta över lägenheten på något sätt. Han, men du, jag lägger den här, här. För jag kan inte ha den hemma hos min mamma. Så att helt plötsligt hade jag ett hav hemma utav både droger, anabola och väldigt mycket vapen. Han hade nån mani för pistoler. Glock var väl hans främsta. Jag hade väl sex, sju, åtta stycken hemma på olika ställen.

Tidigare forskning har visat att det kan ske glidningar mellan utsatthet för brott och att begå brott, ofta omtalat som rollblandning (Heber 2008). Anhörigskap kan liksom i Charlottas fall innehålla både utsatthet för brottslighet samt egen brottslighet (Lander 2003b, s. 193, 197). Under deras förhållande döms Ronny till drygt två års fängelse för droginnehav, vapeninnehav och förberedelse till grovt rån. För Charlotta blir upplevelsen av att hennes partner grips en helt annan än för de andra två i studien; det blir en väg ut ur förhållandet. Idag lever Charlotta tillsammans med en ny man och deras gemensamma dotter som är 1,5 år, och hon är ren från droger.

5.1.3 Sanna

Sanna är drygt 40 år och lever tillsammans med sin man och två av sina tre barn i en större stad. Hon har själv erfarenhet av drogmisbruk som startade redan i 12-årsåldern. Så här beskriver hon mötet med sin man:

S: När jag var 16 träffade jag min man, min nuvarande man, gifte mig när jag var 17 år och nio månader, bland de sista som fick gifta sig på dispens faktiskt. Gifte mig på Kumla, världens bästa bröllopsplats (skrattar). Nä det var mysigt och trevligt där inne i kyrkan, och prästen var jättemysig. Men det är inte det drömbärlöpet en 18-åring drömmer om.

I: Varför hamnade ni där?

S: Han satt där, gjorde en långvolta på, eller långvolta ska jag inte säga, två år gjorde han där, effektiv tid.

Sannas äktenskap har präglats av sin mans missbruk, och den kriminalitet som följer i dess spår. Hon har räknat ut att han sammanlagt har suttit på anstalt i åtta år, sedan de fick barn. Ett viktigt tema i Sannas berättelse är hur hon hela tiden växlar mellan rollerna som partner till en fängelsedömd, och ensamstående med barn, till att i perioder leva som en familj. Liksom för Charlotta är Sannas anhöringskap till viss del präglad av rollglidning då hon också dömts för till exempel medhjälp till inbrott, i samband med hennes mans domar. Sanna har aldrig suttit på anstalt, utan dömts till samhällstjänst, eller fotboja. Hon slutade själv med droger i samband med att hon blev gravid med sitt första barn¹⁶:

”När jag blev gravid med honom tog jag ett beslut. Han var värd mer. I oktober är det 21 år sedan.”

För Sanna är, enligt min tolkning av hennes berättelse, rollen som mamma, den absolut viktigaste. Hennes anhöringskap har präglats av att skydda sina barn, ge dem en bra uppväxt, och vara stark:

S: Man ska vara den där starka kvinnan. Fixar allt på egen hand. Tyvärr. Det finns väl ingen direkt hjälp, stödhelp att få. Mattan dras ju undan dina fötter, ganska våldsamt också.

I: Upplever du att du har lyckats vara den där starka kvinnan, hemma? Hemma, med dina barn och så, hur har de upplevt dig under åren?

S: Mamma som fixar allt, faktiskt.

5.2 Konsekvenser i vardagen av straffet

Alla tre kvinnorna i studien beskriver att partners brott och straff har orsakat stora förändringar i deras vardagsliv; konsekvenser som många gånger kommit plötsligt, och som inneburit ekonomiska problem, både akut, och på lång sikt, och svårigheter att få ihop vardagen med barn och hem.

¹⁶ En vanlig ”turning point”, vändpunkt, för att lämna kriminalitet enligt Sampson & Laub (2006)

5.2.1 När ens partner gripis

De anhöriga i Condry studie (2007 s. 24-27) beskriver upptäckandet av brottet som den mest skrämmande och upprörande händelsen, och som en livsavgörande vändpunkt. Så är det också för Karin. Upptäckten av att hennes man begått ett brott är till en början framförallt förknippad med ett och ett halvt dygn av stor oro, då han är försvunnen. När hon beskriver sin man Robs bortavaro, och sedan förklaringen till den, uttrycker hon, liksom de anhöriga i Condrys studie, olika känslor av chock, misstro, och överklighet. En eftermiddag efter jobb och dagishämtning är han bara borta, och i sovrummet är en garderobsdörr trasig:

Så jag kände bara att varför har han varit så vårdslös så att den gått sönder? Och kunde han inte kanske ha messat mig om det då, så man slipper komma hem och se en garderobsdörr som hänger på sniskan? Och när jag gick lite längre in såg jag att det var upprivet i sängkläderna på hans sida. Det var ju också så där, att vad har han gjort här, vad är det som har pågått?

Karin beskriver hur hennes oro växer allt eftersom timmarna går. Tanken att polisen varit där, och gripit hennes man dyker upp, då hon vet att han umgås i kretsar där narkotikahandel förekommer, men tanken känns orimlig, då hennes bild är att polisen borde ha informerat henne:

Det där att det skulle vara polisen, det slog jag bort sen ganska fort med tanke på att min bild av det hela är att de skulle ha lämnat en lapp på kylan eller i sovrummet att de hade varit hemma hos en. Det förväntade jag mig av någon anledning.

Karin beskriver hur hennes förväntningar på hur polis och rättsväsende ska bete sig visar sig vara felaktiga och uttrycker flera gånger under våra intervjuer både ilska och oförstående kring att polis, och personal på häkte och fängelser, inte informerar henne som anhörig. Detta känns igen från Murray (2005 s. 445) som skriver att fängelsedömdas partners kan lida av att sakna information.

I: Vad kände du dig orolig för skulle ha hänt?

K: Mer att han kommit i konflikt med någon och känt sig tvungen att sticka i väg. Eller att något har hänt, alltså på riktigt. Att han förolyckats på något sätt, eller kanske liksom blivit misshandlad, eller vad som helst.

Hon anmäler till slut sin man försvunnen. Först efter 36 timmar och flera kontakter med polisen får hon reda på att hennes man har gripits och att polisen har genomfört en husrannsakan i hennes hem.

För Sanna finns det inte ett gripande, som för de andra två kvinnorna i studien, utan många. Liksom för Karin är det ovissheten som Sanna beskriver som jobbigast:

I: När han var borta visste du inte vad som hade hänt?

S: Nä, ofta tog man det som att han var anhållen. Men ofta kom känslan om det gick för många dar, att nu har det hänt någonting, eller nu är han död.

I: Den här ovisshet, hur har du hanterat det känslomässigt? Hur har du mått?

S: Man mår ju skit, gör man ju. Det är sån maktlöshet. Man måste gå igenom det och komma

vidare. För att överleva själv, det är ju det viktigast. Att överleva själv.

Ibland har hennes man tjatat så att en vakthavande har ringt henne och meddelat att han sitter i förvar, men många gånger har hon också suttit och ringt runt till olika polisstationer, då polisen saknar ett centralt register. Ett särskilt gripande har satt djupa spår i Sanna; hon berättar om händelsen som svar på frågan om någon händelse fått henne att må riktigt dåligt under åren:

S: Ja, faktiskt. Det var när polisen kom hem, mitt i natten, parkerade ute på gården, och det var sirener. Bryter upp dörren och går in och hämtar min man när vi ligger och sover hela familjen. Hade de ringt på dörren och sagt åt honom att komma ut hade han kommit ut. Det skulle vara så mycket dramatik som möjligt, för grannar och för barnen. Och då var jag jättearg, så då hotade polisen att låsa in mig med. Jag bara stod och skrek: Det här är inte klokt, det är inte klokt alltså. Vi har barn som ligger i huset och det här vet ni om.

I: Vaknade dina barn?

S: Oh, ja.

I: Hur gamla var de då?

S: Vad var dom, två, sju, åtta tror jag. Och de minns det fortfarande. Lill-tjejen minns det nog inte. Hon var ju bara två. Men de två stora minns det. De tyckte det var jätteläskigt.

Sanna utsätts här för samma behandling som hennes man trots att de inte riskerar något eget åtal eller straff, vilket bland annat Comfort (2003; 2007) pekar på som en vanlig konsekvens av anhörigskap. Att bli vittne till ett gripande kan leda till negativ stress inte minst för barn (Comfort 2007, s. 276) Som jag tolkar Sanna är det också i rollen som mamma som hon reagerar hårdast.

S: Jag tror jag sjukskrev mig i två veckor efter det, bara för att slicka såren, och försöka få ungarna att bli trygga igen. Ibland så, visst drastiska insatser kan behövas, men då måste man ju se till brottets art, finns det barn på plats, och...

I: Du upplever inte som de tog någon hänsyn till dig, eller?

S: Nej, nej, nej. Det kändes som om han var värsta *mördaren*. Men det var ju ett narkotikabrott det handlade om. Och de hade ju haft spaningsgrupp och grejer på honom så de visste ju att han bodde hemma och att det fanns barn och han hade en nykter period och hela baletten.

För Charlotta är upplevelsen av att hennes dåvarande partner Ronny grips och att en husrannsakan genomförs i hennes hem, totalt olik de som Karin och Sanna berättar om. För Charlotta blir Ronnys gripande en utväg ur sitt liv av droger, kriminalitet och framförallt våld.

C: Jag visste inte hur jag skulle ta mig ur det här. Jag visste verkligen inte hur. Han hade bränt sina broar gång på gång. Med slag och det var...

I: Var du rädd för honom?

C: Fruktansvärt rädd för honom. Framförallt när han hade druckit. Spelade ingen roll om jag druckit själv eller inte. Jag var alltid, jag var konstant rädd. Han hade så jävla taskigt humör att, när jag kom hem visste jag aldrig vilket humör han skulle vara på. Jag visste inte själv om jag skulle: (glad röst); hej hjärtat! Eller om jag skulle: heej (avmätt ton). Jag visste aldrig vad jag skulle bemötas utav.

Hon beskriver en eskalerande situation, med mer och mer droger och våld. När polisen kör in i bostadsområdet och griper Ronny är det framförallt lättnad hon känner.

Jag låg i mammas knä i fyra timmar den kvällen och bara grät. Jag grät inte för att han satt i fängelse. Jag grät över att jag var fri. Jag behövde inte leva så här längre.

Charlotta är ett exempel på att ett fängelsestraff för vissa anhöriga leder till en positiv förändring, då de undslipper våld eller andra problematiska beteenden (Murray 2005, s. 445). Som Comfort (2007, s. 286) uppmärksammat blir fängelsestraffet en lättnad för Charlotta, då hon slipper ett dagligt kaos.

5.2.2 Ekonomiska konsekvenser

Ekonomiska förluster är en av de största svårigheterna för partners till manliga fängelsedömda, visar ett flertal studier i Storbritannien, USA, Irland och Australien (Morris 1965; Murray 2005, s. 445). Alla tre kvinnorna i min studie beskriver också att de har drabbats ekonomiskt, på olika vis, beroende på sin ekonomiska grundsituation. För Sanna har hennes partners fängelsestraff och förlusten av hushållets största inkomst fått stora ekonomiska konsekvenser:

Vi hade ju huslån, det var billån och grejer. Och det fixar man inte på en inkomst. Jag har ju alltid jobbat i vården, och han hade eget företag. Och det var där den största ekonomiska hjälpen kom in igenom hans företag. Polisen låste alla konton, och pengarna försvann vid rättegången för det var bokföringsgrejs, vad det nu heter. Och då står man där med min lön på tolv och halvt tusen och med skulder långt upp över öronen. Och så säger soc, då skulle du ha sparat. Det är ju liksom inget du tänker på, nu ska jag spara här, för om fyra månader kommer min man åka på ett tvåårigt fängelsestraff. Det är så ologiskt så man... Då man kommer som anhörig till socialtjänsten, då är man väldigt väldigt hjälplös, innan man tar det steget och går, då ser man ingen annan utväg. Och då behöver man hjälp. Här och nu.

Sanna har i stället tvingats söka akut hjälp via lån hos släkt och vänner. Hon beskriver maktlöshet då den akuta ekonomiska krisen kunnat undvikas genom en kontakt med sin partner:

Nä, ibland så skulle det räcka med ett telefonsamtal. Ett övervakat telefonsamtal. Han, eller hon, kanske sitter på lösningen så att jag slipper låna av släkt och grejer. Eller bara en pinkod till bankomatkortet. Den kan du inte få reda på om du inte får prata med honom.

Liksom flera internationella studier (se tex Murray 2005; Condry 2007) visar har Sannas partners straff lett till att hon har förlorat saker, bilar – och ett hem:

S: Det viktigaste har ju gått att rädda, resten har ju gått till kronofogden. Bilar har fått gå tillbaka till bilfirmor. Då har man ju prioriterat det som varit det viktigaste. Det var ju hus, ungarnas grejer de behövde, och mat på bordet.

I: Och det har du lyckats med. Ni har aldrig behövt flytta?

S: Vi flyttade från huset för jag klarade inte av det.

I: På grund av att han åkte in?

S: Mmm

I: Till nånting billigare?

S: Ja, jag flyttade till en lägenhet gjorde jag. Det finns ju inte mycket att välja på.

I: Hur upplevde du de ekonomiska bekymren?

S: Det är nog det tyngsta faktiskt. För när ens partner åker in, det är ju ingenting som är planerat. Ja, oftast inte, nu finns det ju de som planerar för frivilliga inställningar, men oftast så sker det ju på en timme. Så har det varit för oss i alla fall.

Även Karin berättar om skulder hos Kronofogden. För henne har en redan utsatt ekonomiska situation försämrats än mer, bland annat på grund av resorna till och från anstalten. För Charlotta, som i grunden upplever sin partners gripande som något positivt, är det tankarna på ekonomiska konsekvenserna som drabbar henne efter husrannsakan i deras gemensamma hem.

Jag hade ingenting kvar. En lägenhet, på åtta och ett halvt tusen i månaden, ute i x, långt ifrån mamma och pappa. Jag har ingen man som kan försörja mig, och de hade ju tagit alla grejerna jag kunde sälja av. Och möblerna som var där var inte mina, förutom en platt-tv och den var ju inte värd mycket.

5.3 Rollförändringar som konsekvenser av straffet

Alla tre kvinnor beskriver hur de har tvingats förändra sina roller i samband med männens frånvaro, på olika sätt, och hur förändringen går från ett ögonblick till ett annat; *"oftast så sker det ju på en timme"*, säger exempelvis Sanna. Allen & van de Vliert (1984, s.16) skriver att den psykologiska processen kan ta mycket längre både för fokuspersonen och rollavsändarna.

Ett intressant tema i kvinnornas berättelse, är att de alla tre på olika sätt också medvetet har antagit olika roller beroende på sammanhang. Och alla upplever att de också har spelat roller, på olika sätt, beroende på omgivningens förväntningar. Detta kommer jag att fördjupa under rubriken "Lögner och dubbelliv".

5.3.1 Negativ stress till följd av rollövergångar

Både Karin, Sanna och Charlotta beskriver, enligt min tolkning flera rollövergångar och negativ stress i samband med dessa. För Karin är den första stora förändringen när Rob grips och häktas med restriktioner. Hon hamnar plötsligt i en situation där hon ensam ska klara hem och barn, samtidigt som hon ska hantera alla känslor inför det brott som han misstänks för. Efter den första chocken, beskriver Karin hur livet ändå kommer till en viss rutin. Men Rob släpps på rättegångsdagen, trots att han befins skyldig. Och Karin beskriver hur hennes värld vänds upp och ner igen:

Jag skulle åka iväg på en resa två dagar senare och vi hade kulturevenemang som vi höll på med och var helt uppe i, när de helt plötsligt släpper ut honom och han helt plötsligt ska vara en del av familjen, och få gå på fri fot och röra sig precis som han vill, som att ingenting hade

hänt. Det var jätte... jättemärkligt.

Jag tolkar Karin som att det var en påfrestning att de nu skulle vara en familj igen, och att de nu förväntades att uppträda som en enhet, även utåt, särskilt med tanke på kulturfestivalen som pågick.

Vi var ute bland folk plötsligt, och han var där. Vissa vänner har ju vetat vad som hade hänt. Och en del blev förvånade av att se honom ute. Andra hade inte haft en aning, så det var bara att fortsätta att spela som ingenting.

För Karin innebär hennes mans rättsprocess att hon kastas mellan rollerna att ena dagen vara fru med sin man hemma, till att nästa dag, vara ensamstående mamma, och sen tillbaka igen. När beskedet kom om var och när Rob skulle avtjäna sitt straff, faller Karin igenom. Hon drabbas av en depression, och börjar medicinera och gå i samtalsterapi. En reaktion jag tolkar som det som Allen och van de Vliert (1984) benämner role strain, den stress som uppstår i samband med rollövergångar. Karin kopplar de psykiska problemen till informationsbrist, men också till själva övergången:

Så för då blev det ju att båda två blev på ganska dåligt humör från och till, han så klart för att vet att han ska in och det är jobbigt. Och jag för att jag vet att det är dags för honom att åka och helt plötsligt kommer jag stå själv med allting. Och då blir ju ilskan som jag känner mot honom, den blev ju mycket större igen, för verkligheten kommer och knacker på igen.

Karin beskriver hur livet sedan återigen hittar sina rutiner. Kontakten i fängelset fungerar bättre än vad hon hade trott. Men när jag träffar henne i maj närmar sig nästa förändring – snart kan hennes man släppas ur fängelse, till en början med fotboja:

Det är så mycket tankar. Man blir så där.. blir så rädd att det ska visa sig att han faller tillbaka... i saker. I negativa spiraler. Jag är så rädd att han ska göra mig besviken en gång till. För nånstans är det nästan skönare när han sitter där han sitter. För då vet jag var jag har honom. Jag tror det är lite det som gör att jag nu känner att det börjar bli lite jobbigt igen.

Teorin bakom rollövergångar säger att både allt för positiva och allt för negativa förväntningar, orsakar mer negativ stress än korrekta förväntningar inför rollövergångar (Allen & van de Vliert 1984, s.13) Det är tydligt i intervjun med Karin att det är inför dessa rollövergångar, som den negativa stressen är som störst. Hon återkommer också flera gånger under intervjun till hur bättre information från polis, rättsväsende och advokat hade gjort att hennes förväntningar hade varit mer verklighetsförankrade.

För Sanna har hela hennes vuxna liv präglats av att växla mellan att leva som fru i en kärnfamilj ena dagen, till att bli en ensamstående mamma nästa dag.

Jag har ju fått byggt upp mig, som en egen individ. Jag har levt två liv samtidigt som jag levt ett liv. Jag har varit tvungen att bygga mitt liv, i mig själv när jag har varit själv. Sedan måste

jag ju ha ett liv med honom på insidan.

Hon beskriver hur hon har haft två roller när han sitter inne, och sedan ska dessa två roller sammanlänkas till en, när hennes man kommer ut. Denna övergång har hon liksom Karin upplevt som svår, vilket stämmer väl med de resultat som Moerings (1992, s. 239-240) fann av att rollförändringar kan ge problem när mannen frigivs, och kvinnan inte är beredd att ge upp den självständighet som skapats under mannens frånvaro.

I: Hur har du upplevt växlingen då?

S: Det har varit jättepositivt periodvis. Det har varit krig periodvis. Helt plötsligt kommer ju han och inkräktar på mina rutiner. Och det ligger strumpor i tvättkorgen som stinker fotsvett. Nä, men (skrattar) smådetaljer du inte är van vid. Det är väl en sak om han är borta en månad, eller två månader. Men nästan två år. Man går ju in sig i sina egna rutiner. Man hittar tryggheten i sig själv och sitt sätt att leva. Sen har han sina rutiner på insidan. Ska ju de där paras ihop, det är klart att kugghjulen kuggar nånstans. Jag går och lägger mig när jag vill, sen tycker han helt plötsligt, du kan väl sitta här med mig och se på TV, och jag åhh, jag orkar inte. Det krockar ju.

Sannas förklaring till krockarna är att familjens liv går vidare, medan den intagnes står still.

S: Man är ju på helt olika nivåer, när han kommer ut. Och det kan bli en maktkamp i sig.

I: Hur då menar du?

S: Ja, antingen måste den enes liv backas, eller sänkas farten på. Eller så måste den andras upp, så att man ligger på ungefär samma nivå.

I: Kan du ge ett exempel för att förklara hur du tänker?

S: Det är ju det där med rutiner och grejer, skolor, och möten och hitan och ditan. För livet rullar ju på, man har ju sina saker inplanerade. Och så kommer partnern hem, han eller hon. Och jag har en fullsmockad agenda. Och då måste man ju väva ihop allting.

5.3.2 Rollen som en god kvinna

Alla tre kvinnorna i studien förhåller sig på olika sätt till den förändrade rollen som partner och kvinna i och med mannens fängelsestraff. Den största påfrestningen av makens frånvaro beskriver Karin är att inte orka med hemarbetet:

Det som har påverkats allra allra mest, är det fysiska tunga att göra hemma, för min del då, på grund av mina problem, min fysiska problematik. Det är typ städning och diskning och sånt som jag har väldigt svårt att göra. Så att jag känner att hemmet alltid är smutsigt. Jag orkar inte med mitt hem som jag borde.

Karins uttryck ”som jag borde” tolkar jag som en känsla av att misslyckas med att leva upp till de förväntningar som finns på att vara ”en god kvinna”. För Karin har hennes fysiska besvär gjort att hon redan tidigare har fått förhålla sig till de förväntningar som hon upplever finns på rollen som fru, den normativa femininiteten, beskrivet av Lander (2003 b). Karin beskriver att hon innan sitt

äktenskap gjorde klart att hon inte skulle lyckas leva upp till det hon ansåg en fru borde göra. Rent praktiskt har det inneburit att hennes man tog ansvar för städning och diskning. Fängelsestraffet har lett till att ansvaret återigen har hamnat på Karin, vilket hon upplever som jobbigt.

För Charlotta har vården av hemmet varit hennes enda maktområde under relationen med Ronny. Det enda hon kan styra i deras förhållande är hur rent hennes hem ska vara och vilken middag som står på bordet. Hon beskriver sig själv som *"en liten jävla marionettdocka"*:

Han kunde vara jättegullig. Men allting var på hans villkor, jämnt och ständigt. Han bestämde när vi skulle ta droger, när vi skulle dricka. Det enda jag egentligen kunde bestämma över, var hur rent jag ville ha mitt hem, och vad jag skulle laga för middag. När vi skulle träna, bestämde han. När jag började på anabola ett tag, han bestämde: det här är det du ska ta. Nä, jag vill inte ta några sprutor, Nä, men då får du gå och se ut så där. Det är klart att jag tog sprutor (skratt) Det vill man ju inte höra va, från den man tycker om.

Ett mönster som går igen i Charlottas berättelse är hur hon genom sina förhållanden hela tiden förhåller sig till att vara snygg, men samtidigt en respektabel kvinna, enligt sina mäns normer (Lander, 2003b). Hon lär sig var gränserna går och vilken genuskonfiguration, eller föreställning hon ska framföra i varje social situation, men det duger ändå inte.

Jag kommer ihåg en gång jag skulle gå ner till jobbet och han öppnade dörren, och frågade vad fan jag hade på mig. Jag hade på mig ett par svarta tajts och ett linne, det var högsommar ute. Jag tyckte inte att jag var speciellt utmanande, och han sparkade mig i ryggen så jag ramlar ner för den här spiraltrappan.

När Ronny grips, fortsätter hon liksom tidigare vara till lags, som *"en god kvinna"*. Det inkluderar att ställa upp på samlag.

Och jag la mig på den där jävla galonsoffan. Man får väl vara trevlig va, man får väl ställa upp. Man kan ju inte känna sig snuskigare än att gå ut därifrån, och vara nypippad utav en kåkfarare som ser ut som jultomten. Jag menar, man känner sig råsnuskig alltså, det är inte så att man går och tar en fika efteråt. Utan man vill gärna hem och duscha och tvätta av sig det här äckliga. För det kändes verkligen äckligt. Inte för att förhållandet innan vart så jävla romantiskt, men nä...

Jag tolkar Charlotta som att hon här utför de rolluppträdanden, som är förknippade med förväntningar på hennes särskilda social position som flickvän, i sitt heteronormativa förhållande, och definieras av Ronny i sin positionen som pojkvän (se Allen & van de Vliert 1984, s. 4). Hon beskriver också hur dåligt hon mår; vilket kan förklaras av den rollkonflikt som uppstår, då hon själv samtidigt vill lämna relationen, och gå ur rollen som flickvän (Allen & van de Vliert 1984, s. 8-9). Condry (2007, s 24-27) visar att framförallt kvinnliga anhöriga påtvingas nya roller, som kretsar kring förövaren och hans behov, vilket Charlotta, men även Sanna förhåller sig till i sina

besök på häktet:

S: Det blir (...) man försöker finnas för, man stöttar och man pratar, och allting löser sig, och ditten och datten. För ofta tycker anhöriga att de som sitter har det mycket mycket värre än sina anhöriga. Det är så synd om den som sitter i fängelse.

Gemensamt för både Charlotta och Sanna är att de tydligt tar på sig en omhändertagande roll, enligt en heteronormativt kvinnlig ”fruroll” i sina relationer även när männen är på fri fot. Så här beskriver Sanna sin man tidigare i deras relation:

S: Man har väl intagit en mammaroll samtidigt som man är, har en fruroll. När han var som värst så presenterade jag honom, hej jag är fyrbarnsmor och min förvuxna tonåring, han är värst. (skrattar) Faktiskt. Dom bara: förvuxen tonåring? Ja min man. (skrattar)

I: Du har upplevt det så ibland?

S: Ja. Ja. Han kunde på den tiden faktiskt vara *mer* trotsig än den *värsta* trotsiga treåringen du kan tänka dig. Nä men det har blivit lite mammaroll, samtidigt som fruroll. Det här kvinnliga ta hand om syndromet, kommer fram, faktiskt.

5.3.3 Rollen som en god mor

För Sanna som trebarnsmor blir rollen som partner nerprioriterad till förmån för rollen som mor, i samband med fängelsestraffet vilket är en av de vanliga rollförändringar enligt Moerings (1992).

Det är för barnens skull som hon vårdar sitt hem:

I: Har det varit viktigt för dig, det här att uppehålla ett hem?

S: O, ja. Mina barn ska inte behöva vara utan hem, liksom. De ska ha sin trygghet. Sin borg. Och kunna ta hem kompisar. För dom har ju absolut inte gjort nånting, de blir ju ändå drabbade på nått sätt, men de ska inte bli hårdare drabbade än att pappa sitter i fängelset.

I: Men det är du som har skött all markservice för dem?

S: Ja, det har ju vart så.

I: Mat, tvätt och städ?

S: Ja, ja, ja. O ja. Det har varit hämtning och lämning på dagis, skolmöten.

Även moderskapet, kan ses som del av iscensättning av feminitet där den uppoffrande och omvårdande modern står för det goda moderskapet (Lander, 2003a, s. 3, 38). Liksom Moerings intervjupersoner (1992) beskriver Sanna hur rollen som moder blir det centrala.

Jag är väl inte den personen som bara sätter mig och ger upp. Stundvis har jag väl känt att man vill göra det, och då gör man väl det ett par timmar. Sen är man igång igen. Livet måste ju funka. Speciellt om man har barn med i bilden, så.

Karin upplever också en stor skillnad i att ha fått en roll som ensamstående förälder. Det innebär för henne inte bara att ofta vara själv med dottern, och praktiskt lösa dagishämtningar i vardagen, utan också att ha ett ansvar för allt som gäller henne inklusive uppfostran: Liksom kvinnorna i Moerings (1992) studie dominerar dottern samtalen för Karin och hennes man under häktning och

anstaltsvistelse. Hon beskriver även hur besöken på anstalten domineras av att dottern är med.

5.3.4 Rollen som partner till en kriminell

En av de roller som kvinnorna fått är rollen som partner till en kriminell.¹⁷ Detta kan leda till negativa stress på grund av den egna självbilden; att hon inte vill se sig själv som partner till en kriminell (Moerings 1992, s. 249-253). För Karin är detta tydligt:

Jag skäms liksom över vad han har gjort, även om jag egentligen inte ska behöva göra det. För det har inte med mig att göra. Men jag skäms över att känna att jag har en stämpel som en knarklangares fru.

För Charlotta är identiteten som en kriminells flickvän den motsatta. Hon var fullt medveten om Ronnys kriminella bakgrund när de träffades; han gav henne chansen till ett spännande liv, och identiteten gav henne status och respekt, inför andra tjejer och inför männens kompisar.

Jag såg ju detta som en unik chans att få det livet jag hade drömt om. Jag såg ju aldrig längre än näsan räckte, jag såg väl ingen framtid med Ronny så att det var barn och lägenhet. /.../ Utan jag såg ju mer det här, åh, gud, bara få gå och hålla honom i handen. Vilken status. Det är lite hemskt, jag var ju ändå över 20 år då, och hade fortfarande samma tankebanor som jag hade när jag var 13, 14.

För alla tre kvinnorna blir rollen som en kriminells partner extra tydlig i kontakten med polis och kriminalvård. Det är i de kontakterna som Charlotta för enda gången beskriver att hon upplevt identiteten problematisk. Både Charlotta och Sanna beskriver hur häktes- och anstaltspersonal automatiskt förknippar deras roll som partners med att de är där för att ha sexuellt umgänge:

I: Hur upplevde du att de bemötte dig på häktet sådär?

C: Ganska sjaskigt. Alltså, man, ja, nä men gud kolla tjejen har fastnat, lite sjaskigt liksom. Det är ju lite så. Jag menar, jag kommer in där, relativt ung tjej, blond, silikontuttar, smal, de bara: aha, kolla vad han har gjort liksom.

Jag tolkar Charlotta berättelse som att hon upplever att det finns en förväntan på hur hon i sin roll som partner, och med sitt utseende ska uppträda, från rollavsändarna, personalen på häktet. Susanne upplever denna förväntan olika beroende på om hon har haft sina barn med sig på besök eller inte:

För har du barnen med dig på besök då blir man helt plötsligt den präktiga mamman som de tycker synd om. Annars så är man ju bara nån som, är du här nu igen, jaja, vi vet nog vad hon gör här.

5.4 Skam, skuld och stigma som konsekvenser av straffet

Att vara partner till en fängelsedömd är förknippat med mycket skam och skuld, visar tidigare

¹⁷ I detta avsnitt väljer jag att använda "kriminell" och inte som annars i studien, fängelsedömd, då denna mer värderande beteckning används i ursprungsstudien av Moerings vad gäller omgivningens syn på själva identiteten.

forskning (se tex Goffman 1953, Condry, 2007) Dessa känslor, och den stigmatisering som är sammankopplat med dem, är också något som alla tre kvinnor förhåller sig mycket till i våra samtal, utifrån sina olika positioner som anhöriga.

5.4.1 Egna känslor av skuld och skam

För Karin är den egna skammen ett tydligt tema. Jag tolkar Karin, att hennes skam inte kommer sig av att hennes man begått ett brott, eller är dömd till fängelse; utan att han har langat narkotika, och därmed utnyttjat utsatta människor:

Han har kanske orsakat att någon tagit en överdos och dött. Jag mår illa bara jag tänker på det. Jag mår skitdåligt av det. I hela min uppväxt, i hela mitt liv har jag alltid tyckt att knarklangare är något av det vidrigaste som finns, och nu är min man en av dem.

Karins berättelse stämmer väl in på Condrys (2007, s. 62-64) resultat; att de anhöriga upplever skam som en tvådelad känsla av misslyckande; för det första genom närheten till förövaren som misslyckats med att leva upp till några av samhällets mest grundläggande normer, och för det andra, för sin egen roll i det som hänt. Karin betonar att hon inte har någon skuld i sin mans brott, men hon frågar sig ändå om han hade avstått från droghandeln om inte hon blivit utförsäkrad. Eftersom skam också är en känsla av självvärdering, är de anhöriga känsliga för smärtsamma känslor av misslyckande när de försökte förstå om deras handlingar på något sätt påverkat händelserna, vilket Condry (2007) kopplar till de starka normativa förväntningarna i vårt samhälle på att vara "en god fru". Varken Charlotta eller Sanna uttrycker egna känslor av skuld eller skam för männens brott:

I: Hur såg du på att han var dömd för ett ganska allvarligt brott? Hade du funderingar på det?

C: Nej jag tyckte det var skitcoolt. Jag tyckte bara (...) Han var ju lite härdad. Han var ju cool. Han hade ju träffat morddömda. Och jag menar de var... Jag tyckte han var cool bara, jag menar han berättade om händelserna där inne, och jag satt där idel öra, och bara wow.

En inställning som Charlotta idag beskriver som "pinsam". Däremot skäms hon över vem hon har varit, och hur illa hon gjort sig själv, och sin familj med sitt eget missbruk.

Jag skäms över hur jag har behandlat min familj, och jag skäms över hur jag har behandlat mig själv. Hur jag har agerat och varit den där tjejen som har tagit allt. (...) Vad män har velat ha, det har de fått. Och jag har inte sagt nånting emot det.

Sanna beskriver hur hon vid flera tillfällen har agerat med motstånd mot känslan att hon själv har något att skämmas för, samtidigt som hon förhåller sig till hur andra ser på henne. Ett tillfälle är efter det tidigare beskrivna då polisen stormade in mitt i natten och grep hennes man.

I: Hur upplevde du efteråt att det var så publikt, att det var framför grannar och så?

S: Det var väldigt genant. Men sen blev jag arg faktiskt. För det var ju inte jag som hade gjort nånting, jag var ju ett *offer* faktiskt. Då satte jag näsan högt i vädret och gick med min barnvagn. I med klackarna, liksom rrrr (bestämt ljud). Men sen så flyttade jag då efter ett halvår för jag fixade ju inte huset. Det var ganska skönt ändå.

5.4.2 Omgivningens reaktioner

Att bli behandlad som ”en och samma” som de kriminella är ett vanligt tema i de anhörigas stigma (Goffman 1963, s. 9; Condry, 2007, s. 61-62). Omgivningen kan skuldbelägga de anhöriga eftersom det finns en inbyggt uppfattning att familjemedlemmar är ansvariga för varandras handlingar, och därmed överförs skammen för brottet även på den anhörige, vilket Sanna beskriver här:

I: Var det en skam att han satt inne?

S: Ja, på något sätt och vis var det faktiskt det. Det var det. Han hade ju gjort något man inte får göra. Han var ju kriminell. Usch, vad skulle grannarna tänka. Vi har ju bott i ett sånt där fint villaområde, det var ju oh, det får inte komma fram.

I: Skämdes du själv för att han satt inne?

S: Nä, faktiskt inte. Det var mest utåt.

I: Att du kände att andras, andras blick på dig...

S: Ja, ja, ja, ja, ja ...

I: Det var det, att du skulle...

S: Sämre som människa som levde ihop med en kriminell liksom. Man ska inte säga normala människor, men vanliga människor anser att det är, det är en lägre stående människa liksom.

I: Och då skulle du bli det också, eller?

S: Ja, automatiskt när du väljer att leva med en sån människa.

När jag läser Karins berättelse är det tema som hon återkommer till gång på gång, hennes motvilja mot att folk ska tror att hon har haft inblick i brotten, eller sanktionerat dem. Så här berättar hon om den polis som till slut gav henne upplysningen om att hennes man satt frihetsberövad:

Jag upplevde det som att han såg på mig som att jag bara var en tragisk människa, och att jag var medskyldig. Och att jag skulle veta liksom vad som hade hänt. Jag kände att han såg ner på mig, och att han behandlade mig som att jag inte var värd någonting, och inte behövde få någon information.

Denna del av de anhörigas skam kallar Condry (2007) försummelse, och ett exempel på en stigmatiserande reaktion från omgivningen där Karin upplever att hon blir medskyldig, och på så sätt får skulden för mannens brott; att hon hade kännedom om det, eller i alla fall inte stoppade det, vilket hon borde. En annan reaktion handlar om att kvinnan borde göra slut med den anhörige (Condry 2007; Goffman 1963), vilket Sanna har upplevt, bland annat från en dagisfröken.

S: Det har väl varit just den där känslan, hur kan du som har tre barn tillåta dig att leva med en kriminell man? Det har varit just det där ifrågasättandet.

För både Charlotta, Karin och Sanna är klasstillhörighet en utgångspunkt när de resonerar om att

människor i deras omgivning på olika sätt dömt dem:

C: Det är klart att jag har blivit dömd av mina nära och kära, släkt, absolut. Jag har en så riktigt jävla högt uppsatt släkt. Såna där microsoft-människor. Jas-plansmänniskor, nä.. det är klart att de har dömt mig. Men de har också sett den jag har blivit i dag, va. Och (...) vill de döma mig, gör det.

Karin upplever att det finns en mer förlåtande syn hos de som har det sämre ställt. När hon förhåller sig till omgivningen syn på henne förhåller hon sig samtidigt till etnicitet. Hon beskriver hur delar av den västafrikanska delen av hennes bekantskapskrets är så tillåtande, och icke-dömande i sin attityd till knark, att de förutsätter att hon ser saken på samma sätt. Trots att de genom detta, inte dömer henne, känner hon att hon blir lika förknippad med hans brott, då de förutsätter att hon accepterade det. Denna inställning blir lika mycket ett problem för henne, som de som fördömer brottet. Aspekter som dessa av klass och etnicitet är något som jag inte tidigare sett i forskningen.

5.4.3 Lögner och dubbelliv

Ett tema som återkommer i alla tre kvinnornas berättelse, på olika sätt, är hur anhörigskapet på olika sätt tvingar dem att ljuga, och leva ett dubbelliv. För Karin och Sanna, som valt att stanna i sin relation handlar lögnerna om mannens frånvaro. Karin säger att hennes man är bortrest.

Jag känner att jag hela tiden får ljuga, för folk som jag inte tycker har med det att göra. Sen så vet jag inte om vissa av dem ändå vet, men ändå frågar för att de inte vill säga att de vet. Då känner man sig också så himla dum, att man står där, och de kanske ändå vet, och så står jag här och ljuger och så vet dom att jag ljuger.

Konsekvenserna för Karin blir att hon undviker vissa tillställningar, för att slippa ljuga, och hennes sociala liv begränsas. En konsekvens som känns igen från Moerings (1992) studie där kvinnorna ofta drog sig undan, speciellt om det var mannens första arrest. Även Sannas liv har präglats av lögner, för att, som jag tolkar henne, uppehålla en fasad av normalitet inför grannar och bekanta. Så här svarar hon på frågan om hur hennes vardag varit, när hennes man suttit inne:

S: (...) (suckar.) Ja, du. En stor lögn, faktiskt. Man gör det man måste ändå. Man går till dagis. Man går till jobbet. Och man går ditten och datten och hämtar och samtidigt så är det ju en stor lögn för jag går ju inte till skolfröken och talar om, att barnens pappa sitter i fängelse och bla bla bla. Så du lever ju i en lögn samtidigt som du lever i verkligheten.

Att skydda barnen var också länge den drivkraft som Sanna beskriver för sina lögner, i det ingick också att ljuga för sina barn.

S: I ett försök att skydda barnen så drar man in dem i en lögn, faktiskt. Och vissa saker går inte att förklara. Varför kan man inte ringa till Norge till exempel? När mamma sagt att pappa är i Norge och jobbar.

Charlottas lögn skiljer sig från de övriga två, då det är för sin pojkvän som hon ljuger. Så här beskriver hon första kontakten efter gripandet, då han ringer henne när hon är och shoppar:

Så att... jag svarar i telefon, och han säger bara: hej älskling. (...) Jag bara, de här, alla stenarna som hade släppt från mitt hjärta innan, de kom tillbaka. Jag blev jävligt tung i andningen, jag stannade upp och: hej hjärtat (låter spelat glad) (skrattar). Helvete! (gör rösten allvarlig). Och "du får besöka mig". Wow, vad häftigt, yes. (rösten spelat glad igen).

För Charlotta uppkommer en rollkonflikt, då hon samtidigt uppehåller två roller med olika förväntningar på hur hon ska uppträda. Samtidigt som hon inom sig själv och inför sina närmaste upplever att hon sluppit undan sin roll som Ronnys flickvän, antar hon en social identitet som den stöttande flickvännen till en kriminell, inför honom. Hon spelar även den rollen för polisen, personal på häktet och hans vänner och familj. När rättegången kommer vittnar hon till hans fördel:

I: Du spelade en roll?

C: Ja.

I: Fortsatte att spela en roll?

C: Ja. Ja.

I: Hur mår du av det?

C: Skitdåligt. Riktigt jävla dåligt. Jag levde ju som två människor. Utanför X tingsrätt, så var jag jävligt glad och positiv och jag var fri. Och när jag kom in där var jag fortfarande Ronnys bitch. (skrattar till) Han styrde mig. Han satt där med sina plitlar. Och bara med sina blickar och sina ord och såna grejer så styrde han mig så här.

Hon besöker Ronny en gång på anstalten. Och väljer där att helt klippa banden med rollen som hans flickvän, och beskriver känslan av lättnaden för att slippa sitt dubbelliv:

Jag gick in där, och.. pratade lite grann. Sen gick jag upp och ställde mig precis vid dörren. Jag låtsades att jag skulle gå på toaletten. Sen sa jag, jag ger upp nu, jag orkar inte mer. Sen trycker jag på knappen. Det är ett alarm till plitarna att nånting inte står rätt till. Det finns två knappar. Ena ringer du på när du vill ha nånting, eller. Sen har du en alarmknapp. Och Ronny tittar på mig, flyger upp, och skallar mig. Han hinner skalla mig innan plitarna kommer in. Så han knäcker näsbenet på mig. Och plitarna kommer in, och flyger på Ronny. De hjälper mig och plåstrar om mig, de ringer ambulans och hittan och dittan. Jag kände verkligen *ingen* smärta alls, utan jag bara gick där utifrån med ett leende.

6. Avslutande diskussion

Jag har under arbetet med denna uppsats träffat tre kvinnor. Mitt syfte har aldrig varit att generalisera deras berättelser. Det är dock tydligt att de har många erfarenheter som de delar, och som de också delar med anhöriga i tidigare forskning utomlands. De har alla drabbats ekonomiskt, känslomässigt, psykologiskt och socialt av sin partners brott och fängelsestraff. De har beskrivit hur mannens brott och straff skapat stora indirekta konsekvenser för dem och deras liv och tvingat dem till att anta nya eller nygamla roller, till exempel att från en minut till en annan stå som ensam

försörjare av hem och barn. De har också alla beskrivit olika känslor av skam och skuld, som många gånger skapat stor negativ stress. De har skuldbelagts av sin omgivning, framförallt för att ha haft kännedom om brotten, eller för att de inte lämnar den kriminella mannen. Alla tre beskriver också hur de av olika anledningar, känt sig tvungna att ljuga och leva ett dubbelliv. Men kvinnorna har också givit väldigt olika berättelser, där deras erfarenheter på många punkter skiljer sig åt. Den stora anledningen till skillnaderna ser jag i deras vitt skilda positioner som partners. För Karin är upptäckten av brottet början på en resa som partner till en kriminell, och för henne är alla kontakter med rättsväsendet de första; hon är totalt oförberedd på vad som händer, i varje steg från och med att hennes man försvinner. För henne har skammen för makens brott, och informationsbristen från rättsväsendet varit, som jag tolkar henne, det svåraste att hantera, i kombination med att få vardagen att gå ihop, vilket vid ett tillfälle resulterat i en depression. Sanna har i hela sitt vuxna liv växlat mellan rollen som ensamstående mamma och partner till en fängelsedömd, till att i långa perioder leva som fru i en kärnfamilj igen. För Sanna har denna ständiga rollväxling inneburit stor psykisk påfrestning. För henne har också rollen som mamma och att klara av att skydda barnen från konsekvenserna av deras pappas fängelsestraff varit i fokus. Hon har också drabbats mycket hårt ekonomiskt, då hon bland annat tvingats lämna sitt hem. För Charlotta är gripandet av hennes dåvarande partner, början till slutet på en resa som anhörig som började redan som nyfödd, och starten på ett liv utan droger och kriminalitet. För Charlotta innebar därmed fängelsestraffet till stor del en lättnad, även om även hon beskriver till exempel ekonomiska och känslomässiga konsekvenser; det senare mycket på grund av det liv med lögnery som följde. Hennes upplevelse av identiteten som partner till en kriminell skiljer sig också åt och för henne är rollväxlingen tillbaka till ett Svensson-liv svår. Ett tema som jag av platsbrist valt att utelämna, men som är ett av många intressanta spår framåt i den fortsatta forskningen.

Även i den internationella forskningen finns en växande kännedom om att familjer och partners till fängelsedömda inte är en homogen grupp utan att effekterna av ett fängelsestraff påverkas av vilket brott som begåtts, hur relationen var innan brottet, de sociala skyddsnet som finns, och andra socialdemografiska faktorer (Murray 2005, s. 445; Condry 2007 s. 181-182). Men detta är ett viktigt perspektiv som behöver belysas ännu mer. En berättelse som jag upplever saknas i den tidigare forskningen jag tagit del av är Charlottas, och i viss mån även Sannas. I Charlottas berättelse ser jag paralleller till Nils Christies teorier om det ideala offret. Charlotta är inte en ”idealisk anhörig”. I relationen med Ronny är hon också inblandad i hans kriminella liv, genom att förvara vapen och droger hemma och att ha ett drogmissbruk. Hon begår också brott, och utsätts för

brott. I och med att det icke-idealiska offret ofta är en rollblandning mellan offer och gärningsperson är det mycket svårt för ett sådant offer att få offerstatus (Christie, 2001). På samma sätt menar jag att man kan föra över Christies teori till anhörigskapet. Denna rollblandning, som i Charlottas fall består av både egen brottslighet, anhörigskap och offerskap, är ett område som vore mycket intressant att gå vidare med.

Kvinnorna i studien delar också en känsla av att helt sakna stöd och hjälp av samhället och jag anser att deras berättelser tyder på att ett anhörigperspektiv till stora delar saknas inom polis och rättsväsende, vilket också är en av studiens viktigaste slutsatser. Det är smärtsamt att sätta sig in i hur det känns att inte ens få en lapp som berättar varför ens partner en dag plötsligt saknas, och att polisen rotat i ens egen garderob. Eller att tvingas ringa runt från polisstation till polisstation för att få veta om ens partner lever eller är död. Det är svårt att förstå att man, trots att man själv inte är misstänkt för ett brott får sitt hem vänt upp och ned, eller tvingas trösta rädda barn som blir väckta mitt i natten av att poliser bryter sig in, och griper deras pappa.

Så varför hörs inte dessa historier? Varför finns ingen stöd och hjälp? Och varför är de så osynliga även inom den akademiska världen? Jag ser flera tänkbara förklaringar. Den första är att de saknar en plattform. Det är ingen i dag som för deras talan. I litteraturen om social konstruktivism och claims-making finns modeller för hur nya sociala problem skapas av offer, intresseorganisationer, yrkesmän och politiker (Cohen 2002, s. xxvii) I Sverige finns ingen etablerad organisation som jobbar specifikt med deras frågor och som därmed kan göra anspråk på att de har ett problem. Anhörigvärlden är en värld dominerad av kvinnor. Comfort (2003, s. 81) konstaterar i sin etnografiska studie av San Quentin-fängelset i California att 95 procent av besökarna var kvinnor. På Bryggan, står deras barn i fokus, och i organisationer runt de dömda är det männen som dominerar, och bestämmer. Kvinnorna existerar framförallt i sin relation till barnen, eller männen, inte som egna subjekt. Cohen (2002, s. 9-10) skriver att massmedia har en viktig roll i att definiera och skapa sociala problem. Att få uppmärksamhet där kan ses som ett kvitto på att det sociala problemet är värt att uppmärksamma (Best 1987, s. 115). De anhörigas berättelser börjar dyka upp där, som Åsa Wihlbecks, som inledde uppsatsen. Men hon är ett undantag; hon är känd och hon ställer upp med namn och bild, viktiga parametrar i nyhetsvärdering, enligt min erfarenhet. Efter att ha arbetat med denna uppsats i tio veckor är också slutsatsen att dessa kvinnor är oerhört svåra att nå, det är en skygg grupp och måna om sin anonymitet. Dessutom är, vilket alla kvinnorna i denna studie vittnat om, anhörigskapet kopplat till mycket skuld och skam. Ytterligare en svårighet är att offer som upplevs som skuldfria har retoriska fördelar för så

kallade "claim-makers" (Best 1987, s.110) vilket krockar med den syn som kvinnorna i studien beskriver att delar av omgivningen har: att de skuldbeläggs för att de förutsätts ha kännedom om brottet, att de är delaktiga i hans brottslighet, eller att de borde lämna mannen. Jag skulle gärna se en fördjupning i orsakerna bakom de anhörigas osynlighet.

Mitt syfte med denna uppsats var att få ta del av livsberättelser från partners till fängelsedömda, och därigenom kunna berätta vilka konsekvenserna blir när deras partners döms till fängelse. Jag har bara kunnat skrapa på ytan. Fler berättelser behöver berättas, i detta utforskade ämne. Som jag inledde denna uppsats, så finns många anhöriggrupper, som alla drabbas på olika sätt, vars situation vi inte vet något om i Sverige idag. Med kvalitativa livsvärldsintervjuer med fler anhöriga, och en fördjupad användning av teorin om rollövergångar kan de indirekta konsekvenserna av olika positioner av anhörigskap lyftas upp i ljuset.

Kvinnorna i min studie har alla frikostigt delat med sig av sitt liv och sina erfarenheter, trots att mycket de har upplevt varit svårt, och förknippat med skam och skuld. För dessa berättelser vill jag tacka dem från djupet av mitt hjärta: Tack! Min förhoppning är att dessa, än så länge, unika berättelser ska bli ett steg på vägen att uppmärksamma en osynliggjord grupp.

Referenser

Allen, V. & van de Vliert, E. (1984) "A Role Theoretical Perspective on Transitional Processes" I: Allen, V & van der Vliert, E (red): *Role Transitions. Explorations and Explanations*, s. 1-17. New York and London: Plenum Press.

Arditti, A., Acock, A., Bahr, S., Randal, D. (2005) "Incarcerated fathers returning home to children and families: Introduction to the special issue and a primer on doing research with men in prison" *Fathering*, vol 3, no 3, 2005, s. 183-200.

Bakker, L., Morris, B., Janus, L. (1978) "Hidden victims of crime". *Social work*, mars 1978, s. 143-148.

Best, J. (1987) "Rhetoric in claims-making: Construction the missing children problem". I: *Social Problems*, vol 34, 1987, s. 101-121.

Bergström, P. & Cederström H. (2009) *Om inte vi mammor mår bra mår inte barnen bra heller* – *En studie om kvinnor som har barn med frihetsberövade män*. Studentuppsats. Institutionen för socialt arbete, Ersta Sköndal Högskola.

Björkhagen Turesson, A. (2009) *Mor i fängelse – mödrar och barn berättar. En analys av ungdomars resiliensprocess*. Avhandling vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Carlsson K-M. & Pettersson, L. (2012) "Life after prison - Consequences of imprisonment in Sweden" (forthcoming)

Clemmer, D. (1958) *The prison community*. New York.

Cohen, S. (2002) *Folk Devils and Moral Panics*. New York: Routledge

Comfort, M. (2003) "In the tube at San Quentin: The "Secondary Prizonization" of women visiting inmates." *Journal of contemporary ethnography*, 2003 32, s.77-107.

Comfort, M. (2007) "Punishment Beyond the Legal Offender". *The Annual Review of Law and Social Science*. 2007, 3, s. 271-296.

Condry, R. (2007) *Families shamed: the consequences of crime for relatives of serious offenders*. Cullompton: Willan

Connell, R W. (1979) "The Concept of Role and What to Do With It", *Journal of Sociology*. Vol. 15, No 3, November 3, 1979, s. 7 – 17.

Christie, N. (2001) "Det idealiska offret" I Åkerström & Sahlin (Red) *Det motspänstiga offret*. s. 46-60. Lund: Studentlitteratur.

Goffman, E. (1963) *Stigma: notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall

Hagan, J. & Dinovitzer, R. (1999) "Collateral Consequences of Imprisonment for Children, Communities, and Prisoners". *Crime and Justice*, 1999, vol. 26, s. 121-162.

- Heber, A. (2008) *Brottslingen som brottsoffer*. Forskningsprogram. Opublicerad Stencil. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hirshi, T. (1969) *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hsieh, H-F. & Shannon, S. E. (2005) "Three Approaches to Qualitative Content Analysis" . *Qualitative Health Research* 2005, nr 15, s.1277-1288.
- Johansson, C. & Ottosson, T. (2010) *Stöd vad är det? - barn till frihetsberövade berättar*. Kandidatuppsats. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Juringe, J. och Svensson, V. (2007) *Att ha pappa i fängelse. Socialtjänstens arbete med barn till frihetsberövade fäder*. Studentuppsats. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Karlsson J. & Pettersson, T. (2006) "Det blir vad vi gör det till!" I: Roxell, L & Tiby, E (red) *Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. och Brinkmann S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lander, I. (2003a) "Genus, normalitet och avvikelse. Med kroppen som utgångspunkt". I: Lander, I, Pettersson, T & Tiby, E (red.), *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi*, s. 21-45. Lund: Studentlitteratur.
- Lander, I. (2003b). *Den flygande maran: en studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Diss. Stockholm: Univ., 2003
- Laub, J. & Sampson, J. (2006) *Shared beginnings, divergent lives. Delinquent boys to age 70*. Cambridge, Massachusetts and London England, Harvard University Press.
- La Vigne G., Naser, R., Brooks, E., Castro, J. (2005) "Examining the effect of incarceration and in-prison family contact on prisoners family relationships" *Journal of contemporary criminal justice*, 2005, 21, s. 314-335.
- Lundgren, E. (red.) (2001). *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige : en omfångsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten
- Moerings, M. (1992) "Role transitions and the wives of prisoners" *Environement and behavior*, mars 1992, vol 24, nr 2, s. 239-259
- Morris, P. (1965) *Prisoners and their families*. London: Allen & Unwin
- Murray, J. (2005) "The effects of imprisonment on families and children of prisoners". I: Libling, A. & Maruna, S. (red) *The Effects of Imprisonment*, s. 442-462. Portland: Willan Publishing
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (1993) *Crime in the making: pathways and turning points through life*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Sohlberg, P. och Sohlberg, B-M. (2008) *Kunskapens former: Vetenskapsteori och forskningsmetod*. Stockholm: Liber.

Sykes, G M. (1958) *The society of captives: a study of a maximum security prison*. Princeton, N.J.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

White, D M. (1964) "The "Gatekeeper": A Case Study in the Selection of News" I Dexter, L A & White, D M (red.) *People, society, and mass communications*. New York: Free Press

Övriga källor

Aftonbladet: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article14655313.ab> (Hämtad 120412)

Brottsförebyggande rådet: <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/statistik/kriminalvard.html> (hämtad 120412)

Codd, H. University of Central Lancashire "Families of prisoners"
http://www.uclan.ac.uk/schools/education_social_sciences/criminology/controversial_issues.php
(Ljudfil hämtad 120520)

EU: <http://www.coping-project.eu/> (Hämtad 120413)

Facebook: <http://www.facebook.com/AnhorigaTillFangelsesdomda> (Hämtad 120520)

Kriminalvården: <http://www.bra.se/bra/brott--statistik/statistik/kriminalvard.html> (Hämtad 120412)

Kriminalvården: <http://www.kriminalvarden.se/sv/Startsida-skolportal1/Nina/Barn-till-foraldrar-i-fangelse/> (Hämtad 120412)

Kriminalvården: <http://www.kriminalvarden.se/Statistik/Kvinnor-i-fangelse>. (Hämtad 120405)

Kriminalvården: <http://www.kriminalvarden.se/sv/Startsida-skolportal1/Nina/Barn-till-foraldrar-i-fangelse/> (Hämtad 120412)

Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet:
<http://www.criminology.su.se/forskning/forskningsprojekt/anhorigskap-brottslighet-och-anstaltsvistelser> (Hämtad 120413)

Bilaga 1. Informationsbrev

Sökes: partners till fängelsedömda

Lever du i ett förhållande med en person som avtjänar, eller har avtjänat ett fängelsestraff? Kan du tänka dig att ställa upp på en intervju för ett mycket viktigt projekt, som vill ge röst åt en grupp som i dag till stora delar är helt bortglömd? Då är det dig jag söker.

Anhöriga till fängelsedömda är en grupp som sällan syns. Detta trots att den forskning som gjorts pekar på att anhöriga drabbas hårt av ett fängelsestraff både ekonomiskt, socialt, psykologiskt och hälsomässigt. Studiens syfte är att undersöka konsekvenserna för den som är gift, sambo eller lever i ett förhållande med någon som dömts till ett fängelsestraff i Sverige. Projektet sker under vetenskaplig handledning och kommer att läggas fram som akademisk uppsats vid Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet.

Du är självklart helt anonym och dina svar kommer att behandlas så att inga obehöriga kan ta del av dem. Intervjun tar max två timmar. Ditt deltagande är helt frivilligt, och du kan när som helst, utan särskild förklaring avbryta din medverkan.

Mer information hittar du på:

<http://www.facebook.com/AnhorigaTillFangelsedomda>

Studien är kopplad till ett större forskarprojekt om anhöriga som du kan läsa mer om här:

<http://www.criminology.su.se/forskning/forskningsprojekt/anhorigskap-brottslighet-och-anstaltsvistelser>

Kontaktperson, och ansvarig för studien: Christina Larsson, student vid Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet anhorigstudie@gmail.com

Handledare och ansvarig för ”Anhörigskap, brottslighet och anstaltsvistelser”: Lotta Pettersson, filosofie doktor, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

lotta.pettersson@criminology.su.se eller 08- 674 70 51

Bilaga 2. Intervjuguide

Info:

Konfidentialitet, syfte med studien, möjlighet att avbryta, publicering.

Om intervjupersonen

Ålder, etnicitet, yrke, förhållande till den dömda, barn.

om den dömda

Relation (förhållande, sambo, gift, gemensamma barn)

Detaljer om brottet. Straff? Avtjänar/avtjänade när. Första gång?

Forskningsfråga: vilka konsekvenser upplever en partner när ett brott uppdagas och hennes partner döms till ett fängelsestraff och hur hanterar hon det?

Vid upptäckten

Vardag

Hur livet var före brottet

Hur fick du reda på brottet

Beskriv dagarna som följde

Vilka problem upplevde du

Hur hanterade du dem? (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

Känslomässigt

Kan du beskriva dina tankar/känslor under den här tiden

Hur mårde du fysiskt/psykiskt

Hur hanterade det (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

Under rättsprocessen

Vardag

Hur påverkades din vardag av rättsprocessen - beskriv

Vilka problem upplevde du

Hur hanterade du dem? (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

Beskriva dina erfarenheter av polisen

Beskriva dina erfarenhet av rättegången

Har du några erfarenheter av media. Beskriva dem.

Känslomässigt

Kan du beskriva dina tankar/känslor under den här tiden

Hur mårde du fysiskt/psykiskt

Hur hanterade det (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

Under fängelsevistelsen

Vardag

Hur påverkades din vardag av fängelsevistelsen - beskriv

Vilka problem upplevde du

Hur hanterade du dem? (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

Hur upplevde du kontakten med din partner
Besökte du anstalten? hur upplevde du det

känslomässigt

Kan du beskriva dina tankar och känslor under den här tiden
hur mårde du fysiskt/psykiskt
hur hanterade det (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

(ev) efter frigivning

Vardag

Hur föreställde du dig att livet skulle bli efter frigivning
Hur har det blivit
Vilka problem upplever du idag
Hur hanterade du dem? (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

Känslomässigt

Kan du beskriva dina tankar och känslor under den här tiden
Hur mår du nu, fysiskt/psykiskt
Hur hanterar du det (handlingar, sökte fick hjälp/stöd, av vem)

Forskningsfråga: hur hanterar den anhörige eventuell skuld och skam, och förhåller sig till en identitet som anhörig.

Relationer/roller

Hur hanterade du det som hänt i förhållande till barn, övrig familj, släkt, vänner, arbete – berättade du om brottet osv. Hur, för vem, när.
Hur reagerade människor i och utanför familjen när de fått reda på brottet
Förändrades din relation med familj, släkt, vänner på grund av brottet och fängelsevistelsen. Hur?
(positivt/negativt)

Har ditt liv påverkats av fängelsevistelsen
Har din relation till din partner påverkats av fängelsevistelsen
(ev) har din relation med dina barn påverkats av fängelsevistelsen
Hur tycker du allmänheten bemöter anhöriga till fängelsedömda
Hur ser du på framtiden

Något du vill tillägga

Bilaga 3. Litteratursökning

När jag sökte litteratur hade jag stor hjälp av litteraturgenomgången från den tidigare nämnda studien: ”Anhörigskap, brottslighet och anstaltsvistelser”¹⁸. Utifrån den mest relevanta litteraturen kunde jag sedan söka mig vidare med hjälp av deras referenser, vilket jag kompletterade med sökningar i olika databaser. De databaser jag har använt för min litteratursökning är swepub, uppsök, libris, proQuest platform samt google scholar.

Mina centrala sökord har varit: anhöriga till frihetsberövade, anhöriga till kriminella, partner frihetsberövade, partner fängelse, anhörig fängelse, prisoners wife, inmates, spouses of inmates, prisoners families, incarceration, och family imprisonment.

¹⁸ <http://www.criminology.su.se/forskning/forskningsprojekt/anhorigskap-brottslighet-och-anstaltsvistelser> (Hämtad 120520).